

PEDAGOOGIKA
ARHIIVMUSEUM
FOND K 46042

56 lk

Ed. VILDE nim. TALLINNA PEDAGOOGILINE INSTITUUT

Pedagoogika ja psühholoogia kateeder

SIISKORD

M a i a . . . H u s s a r	3
1. Kõik KH - 31	5
2. ORGANISATSIONILINE TEGEVUS SELTSIS. . .	8
3. KÕIKS TÕUTI MUUSIKAT.	25
4. KÄITUMINE.	36
LAULU- JA MÄNGUSELTS "KANNEL" VÖRUS . . .	38
(1881 - 1940)	40
5. "KANNEL" SELTSI ASJAKORD.	43
K o u r s u s e t ö ö	44
KASUTATUD KIRJANDUS.	45
TORUD	46

Juhendaja:

professor, pedagoogikadoktor

L. Andresen

115

Tallinn 1977

SISUKORD

SISSEJUHATUS

SISSEJUHATUS	3
1. NII SÜNDIS "KANDEL".	5
2. ORGANISATSIOONILINE TEGEVUS SELTSIS. . .	8
3. KUIDAS TEHTI MUUSIKAT.	25
4. NÄITEMÄNG.	36
4.1. Kuidas mängiti näitemänge. . . .	36
4.2. Mängitud näidendite nimekiri. . .	40
5. "KANDL" SELTSI ESIMEHED.	43
KOKKUVÕTE.	44
KASUTATUD KIRJANDUS.	45
FOTOD	46

1991.a. asutati Võrumaa muusikakoolide ühise rah-
vusliku ühingu korraldusel "Kandel" ja "Kandel"
selts. Seltsi ühine eesmärk on tegeleda muusika
alal ja muusikakoolide ühise ühingu korraldusel
"Kandel" seltsi ühine eesmärk on tegeleda muusika
alal ja muusikakoolide ühise ühingu korraldusel

Seltsi eesmärk on tegeleda muusika alal ja muusika-
koolide ühise ühingu korraldusel "Kandel" seltsi
ühine eesmärk on tegeleda muusika alal ja muusika-
koolide ühise ühingu korraldusel "Kandel" seltsi
ühine eesmärk on tegeleda muusika alal ja muusika-
koolide ühise ühingu korraldusel "Kandel" seltsi

1 Jaurik, H. Võrumaa muusika ajalugu. 1968, lk. 4
2 Iru, A. Võru. 1972, lk. 27.

SISSEJUHATUS

Eestimaa kagunürgas, piiratuna põhjast ja kirdest Põlva ning läänest Valga rajooniga, paikneb piirkond, millel on lõunas ühine piir Läti NSV-ga ja mille vahe- tuks idanaabriks on Vene NFSV. See ongi Võru rajoon. Rajoonikeskus Võru asub peaaegu piirkonna keskpaigas, Otepää Haanja kõrgustikke lahutava laia ürgorundi lammil.

Kolm inimpõlve tagasi oli selles linnas vaid paar osmikut ja üksainus suurem maja. Linnakodanikeks loeti neljakümnet saksa soost inimest. Eestlasi linnamehe seisuse vääriliseks ei peetud.¹

Linnake oli kohalike kadakasakslaste keskuseks.

Möödunud sajandi keskpaigast muutus Võru areng veidi elavamaks. Hakkas kasvama linna eesti soost elanike arv ja nende osatähtsus Võru linna kultuurielu arendamisel.

1881.a. asutati Võruärksamahingeliste eesti rahvusest eesti kodanike poolt "Kandle Mängu ja Laulu Selts".² Selts jõudis oma tegevusega käesoleva sajandi 30-teks aastateks poolkutselise "Kandle" teatrini. Selle kõrval tegutsesid aga ka seltsi segakoor ja mitmed muusikakollektiivid.

Antud töös ongi võetud vaatluse alla "Kandle" seltsi tegevus asutamisest kuni kodanliku perioodi lõpuni. Ajaloolisest küljest jäävad nimetatud perioodi sisse 1905.a. ja 1917.a. revolutsioonid, Eesti Tööraha Kommuun ja pikk kodanliku Eesti aeg. Võib märkida, et

1 Juurikas, H. Võrumaa muusika ajaloost. 1968, lk.4

2 Ivask, A. Võru. 1972, lk. 27.

ajalooliste sündmuste kulg on vaid õige vähe puudutanud seltsi tegevust. Ainus mis seltsi tegevusele suuremat mõju avaldas, oli sõja puhkemine 1918.a., kus paljud liikmed pidid võitlema minema.

Uurimistöö eesmärgiks on anda ülevaade seltsi tegevusest, tuues esile just organisatoorse külje.

Töö koosneb neljast peatükist. Esimene peatükk räägib asutamisest ja toob ära seltsi asutamiskokkolektoori. Teine peatükk annab põhjaliku ülevaate organisatoorsest tegevusest. On välja toodud puudused, millega seltsil pidevalt võidelda tuli, selgitatud põhjusi, miks vahepeal tegevus soikus, olles peaaegu väljasuremise äärel. Kolmas peatükk annab pildi tolleaegsetest maakonna laulupidudest. Räägib muusikakoori tegutsemisest seltsis Bruno ja Karl Andersonide juhatusel. Neljas peatükk teeb väikese kokkuvõtte näiteringi tegevusest, tuues ära ka mängitud näitemängude nimekirja. Töö lõpus on veel ära toodud seltsi esimeeste nimekiri.

Põhiliselt on antud töö koostatud kasutades abimaterjaliks K.Ehrmani kroonikaraamatut "Kannel" 50 aastane", Võru Koduloomuuseumi ja Tallinna Teatri ja Muusikamuuseumi fonde, artikleid tolleaegsest perioodikast ja H.Juurikase uurimistööd "Võrumaa muusika ajaloo".

Töö võiks huvi pakkuda praegusele Võru linna ja ümbruse kultuurirahvale, kes siit võiksid välja lugeda palju huvitavat oma eelkäijate muusika- ja näitemängualasest tegevusest.

Kokkolektoori tehti ja see toimus 1918. aastal, selgub seltsi esimese kokkolektoori protokollist, mis kõlab järgmiselt:

"Seltsi asutajate kokkolektoori peale olivad ligi 60 inimest dr. Kreutzwaldi, muretses kindra korraldust. J.Pallaste, alustas kokkolektoori, kelle lõpul Keiseri laul lauldas seltsi põhjuskirjad ette loetud, tehti otsuseks mitte enne asutamisest vältimist kellele võtta, kui need, kes asutajate hulgas siin olid, pidiwad asutamisest raha ära võtta ja sellega seavad need hääle õigust ja liikmed. Need nimed on järgmised: (järgneb 36 nime).

1. NII SÜNDIS "KANDEL"

Olgu täheldatud, et sõnaline materjal "Kandle" sünni ja ka kogu tegevuse kohta on õige puudulik, mispärast kuigi kerge pole möödunud kirjeldada ja esitada. Seltsi tähtsamad raamatud, dokumendid ja kirjavahetus on küll alles (sõja ajal mõned kaotsi läinud), kuid ülevaate andmiseks ei loo nad kergendust, sest sõnastus on neis vägagi fragmentaarne, otse naiivselt kirjaoskamatu. On fikseeritud vaid see, mis otsustatud, puuduvad aga detailid, põhjused, põhjendid.

Seltsi asutamist varjab teatav teadmatus. On vaid niipalju teada, et seltsi põhikirja koostas mõisakirjutaja J. Palloson, kes oli seltsi asutajate seas üks väheseid kirjaoskajaid liikmeid. Eeskujul põhikirja koostamiseks on saanud C. R. Jakobsonilt. Põhikiri registreeriti 1881. a. 28. aug. "Eesti Postimees" nr. 44 1881. a. on selle kohta avaldanud väikese teate: "Kandle" seltsi põhjuskirjad on neil päevil Kõrgemas Kohtus kinnitatud."

Esimene asutajaliigete koosolek peeti sama aasta 8. novembril, millist päeva tuleb võtta "Kandle" sünnipäevana. Mis esimesel koosolekul tehti ja kes sellel viibisid, selgub seltsi esimese koosoleku protokollist, mis kõlab järgmiselt:

"Seltsi asutajate kutsumise pääle olivad ligi 60 inimest dr. Kreutzwaldi, nüüdse Minka majja kokku tulnud. J. Palloson, alustas koosolekut, kelle lõpul Keisri laul lauldud sai. Kui põhjuskirjad ette loetud, tehti otsuseks mitte enne eestseisuse valimist käsile võtta, kui neid, kes asutajade hulgas ei seisnud, pidivad sisseastumise raha ära maksma ja sellega saivad need hääle õigust ja liikmes. Need nimed on järgmised: (järgneb 56 nime).

Asutaja liikmed valitsesivad enese keskel kaks meest J.Erlemani ja R.Ullay, kes uute liigete vastu võtmist toimendasid, kuni eestseisus valitud sai.

Eestseisuse valitsemine võeti sedelide läbi ette. Presidiks sai J.Erleman Kanapääst (Kanepi) valitud, kes aga seda ametit mitte enese pääle võtta es või. Selle pääle pandis üks asutaja liige Võru liina kaupmees G.Terrepson ette, kes ka ühel häälel valitud sai. Presidendi abiks valiti J.Erleman Kanapääst ühel häälel. Kassahoidjaks R.Ullay ja P.Zopp, kirjutajaks V.Pakler, abiks J.Palloson. Lauljuhatajaks A.Arras ja abiks J.Tolga. Edespidise seltsi korteri üle nõu pidamine jäi teiseks korraks..."¹

Sellega oli Võru esimesele Eesti seltsile alus pandud ja see võis tööle hakata. See töö, nagu ütleb põhikiri, seisnes: "...arendada laulu ja just mitmehäälelist laulu. Laulu vaheae-gadel võis ka näitemängu teha ja ettelugemisi või kõnesid pidada."

Kuidas seltsi siht ja ülesanded põhikirjas sõnaliselt formuleeritud olid, ei ole teada, sest tänaseni pole säilinud ühtki esimese põhikirja eksemplari. On aga ilmne, et põhikirjas ei olnud sõnagi rahvustunde äratamisest, selle süvendamisest ja eestlaste tihedamast koondamisest. Ometi oli see üheks seltsi asutamise salajaseks eesmärgiks.

Kuigi seltsi asutamise ajal oli Võrus eestlastest elanikke rohkem kui sakslasi, vaatasid viimased "Kandlele" vaenulikult ja püüdsid selle tegevust pidevalt takistada. Kõigele vaatamata koondus seltsi ümber esimesel tegevusaastal 315 liiget.²

1 Ehrman, K. "Kannel" 50 aastane. 1931, lk. 8.

2 Ehrman, K. "Kannel" 50 aastane. 1931, lk. 9.

Kurvaks tõigaks seltsi asutamise järel oli ka see, et tol ajal puudusid Võrus eestlastest intelligendid. 8 aastat järgemööda tuli seltsi juhte otsida maalt koolmeistrite ja kirjutajate seast. Sellega on seletatav, et selts algusaastail kuigi palju pakkuda ei suutnud.

Kõige kurvem oli aga see, et soodsaid arenguvõimalusi ei loonud just ka mõningased arusaamatused liigete eneste vahel.

2. ORGANISATSIOONILINE TEGEVUS SELTSIS

Sirvinud läbi "Kandle" seltsi paljud eestseisuse protokollid kroonikaraamatu 50. aastase "Kandle" kohta ja tolleaegse perioodika, mis küll kaunis viletsas vigases keeles on kirjutatud, eriti protokollide kaustad, võib siiski teha mõningase kokkuvõtte "Kandle", või nagu põhikirjas öeldud "Kandle" Mängu- ja Laulu Seltsi" elu ja tegevuse kohta.

Kõige alustamiseks võib öelda, et "Kannel" (edaspidi "K") astus oma esimesed sammud mittemillegagi. Ainus rahaline sissetulek oli seltsi liikmemaksud. Kui nn. "oma kodu" dr. Fr.R.Kreutzwaldi maja tolleaegselt elanikult P.Minkalt 200 rubla eest aastas üüritud sai, asuti selle sisustamisele. Alguses sündis kõik suure vaimustusega. Kuu aega peale asutamist kurdab president (esimees) selle üle, et seltsil on toole vähe. Liikmete ühise otsuse järel pandi kokku 50 rubla, mille eest osteti 100 tooli. Sellise "priitahtliku raha kokkupanemisega" muretseti lipp, kõnetool, üüriti klaver jne.

"K" asutamisaasta paar esimest kuud möödusid kiiresti ning tööd ei suudetud teha kuigi palju. Intensiivsemaks muutus tegevus järgmistel aastatel. 1882.a. "Oleviku" 14. numbris on väike sõnum: "Kandle" selts on õige rõõmsaste kasvamas. Temal olevat juba pääle 300 liikme, kes keisri majesteedi sünnimise päeval koos olnud ja pidusöömaaega pidanud."

Sama aasta "Olevikust" nr. 49 loeme: "Võru vennad on nõuks võtnud "Kandle" seltsis jõulu kuu 23. päeval kontserti ja näitust ette võtta, mille sissetulek "Laulu- ja Mängulehe" hääks peab tulema. Tegelasel on mitmed laulu- ja mängukoorid. Näitlemises astuvad võrulaste osavamad näitlejad ette."

Seltsi ruume kasutati ka muuks otstarbeks. "Olevik" nr. 44 kirjutab: "Võru "Kandle" seltsi majas peab sealne naesterahva abikomitee 9. nov. Aleksandri kooli heaks näitemüügi."

80. aastate lõpupoole järgneb reaktsioon, seisak, isegi mõningane tagasimine. Püütakse uusi liikmeid juurde haarata. 1883.a. 16.dets. protokollist võib lugeda: "Nõuks sai võetud vallavanematele ette panna, et nemad seltsi liikmeks heidaksivad,

kuni seni ajani neist väga vähe liikmeks heitnud. Siis õpiksid nemad rohkem seltsi elu tundma ja saaks edespidi ka tõisi äratama seltsist osa võtma".

Millised tulemused see ringkiri andis, tõestab see fakt, et erilist kasvu seltsi liikmete arvus küll polnud märgata. Võib öelda, neid hakkas isegi vähemaks jääma. Vahepeal vaikus seltsi elu aga päris hukkumise äärel. Alles 1893.a. hakkab vähehaaval elu taastuma. Kuidas oli siis "K" elu kulgenud ja millest tuli see langus?

1882. ja 1883.a. ning edaspidi näeme protokollidest, et koosolekuid peeti õige sageli, kus esinesid siis Võru linna või Võrumaa lauljad ja mängijad. Sõnavõttegi oli väga mitmesuguseid. Peamised kõnelejad olid eestseisuse liikmed või ka seltsi liikmed. Huvitav on siin märkida, millest räägiti. Oli kõnesid "Üldisest põlluharimisest ja linategemisest", "musust ehk suuandmisest", "viina joomisest ja kahjust selle üle", kuid ka rahvuslikest püüetest.

Seltsi liikmed ja juhid olid küllalt innukalt oma töö juures. Tolleaegne president Daniel käis isiklikult Kurgjal C.R.Jakobsoni peiel. Selts otsustas (juba enne loa saamist) korjata kuni 300 rubla Jakobsoni hauakabeli heaks. Muidugi tekitas see sakstes jälle pahameelt, et üldse julgeti seltsis kõnelda Jakobsonist kui tolle aja suurest rahvuslikust tegelasest. Oma otsust koguda raha selts aegamööda täitiski. 1884.a. "Sakalast" nr. 48 loeme: "Võru linna "Kandle" seltsi saalis andsid Navi lauljad Kurgja koha lunastuseks kontserti ja etendati näitemängu "See olin mina". Lauludega oldi väga rahul. Eriti meeldis kuulajatele soololaul "Kindel Sakala". Piletite müügist tuli 32 rubla ja 38 kopikat sisse. Pidul lõpul tuletas juhataja Kurgja koha hädaohtlikku seisundit meelde ja pandsid koosolijad seepeale veel 4 rubla kokku. Enne seda oli navilaste poolt juba mõned 10-d kokku pandud. Abisumma tuli seega 70 rubla." Artikli lõpus oli nagu üleskutse: "Tehtagu seda igal pool nõnda, et vägimehe kalmukünkal võerad risti ära ei võiksivad murda, et võera ader ega jalg meie rahva mälestust ei saaks eksitada ega rikkuda, et lauliku sõna ettekuulutamisel tööks saaks ja igavesti tööks jääks.

"Kui ükskord õndsas rahugas
saan kalmukünkas puhkama.

Siis Jakobsoni nimi seal
kuld mälestuseks risti peal."

1885.a. 9. detsembril oli "K" seltsi koosolek, millest kirjutab "Sakala": "Esimees Daniel soovis, et võrulastel osavõtmine seltsist iga päevaga kasvaks. Pärast koosolekut mängiti Kurgja koha lunastamiseks näitemangu "Rätsep Vips". Lõpetuseks oli veel noorematele lõbus tantsupidu."

Nii koguti siis nn. "Kurgja koha lunastamiseks" raha.

1882.a. 10. jaanuaril toimunud seltsi koosolekul seatakse üles esimesed auliikmete kandidaadid. Nendeks said arvatud "...nimelt härrad FR.R.Kreutzwald Tartus, silla kohtu härra Baron Maydel Saaluses ja härra Dr. Kroon Vanast Antslamõisast."

Ettepaneku võttis vastu ainult parun Maydel, kes viibis ka esimesel seltsi aastapeol, esinedes seal "lühikese juhatuse ja teretuskõnega". Teised kandidaadid loobusid neile pakutud aust.

Kuna seltsi ümber oli koondunud väga mitmesuguseid inimesi: taluperemehi ja sulaseid, rentnikke, vallavanemaid, kooliõpetajaid, majaomanikke, töölisi, voorimehi ja käsitöölisi, juhtus tihti väiksemaid nägelemisi ja korrarikkumisi, mille kohta on tihti protokollides märkmeid. Muidugi ei olnud hiilgav ka majanduslik olukord. Kassaraamatute järgi oli "K" 1882.a. sissetulekud 1183 rubla, väljaminekud 1144 rubla ja 6 kopikat.¹

1883.a. asus "K" ka oma raamatukogu sisseseadmisele, kuid midagi erilist raamatukogu alal saavutada ei suudetud.

Vaimustusega alanud seltsi töö jätkus.

1883.a. asus Võrru elama perekonnaga Hans Kann. Ta oli seltsi juhatuse liikmena ühes oma agara abikaasa Liisaga pidude korraldajate eesotsas, tegutses eriti elavalt laulukooridega. Esines tagajärjekalt oma meeste ja segakooriga, korraldas kolmapäevaseid igasuviseid maakonna kontserte, kasvatades sellega Võrus ja ümbruskonnas suurt lauljateperet. Üheksa aasta jooksul tegi H.Kann oma abikaasaga suure armastuse ja innuga seltskondlikku tööd. Kann oli kõigi Võru muusikaliste ürituste tegevliige.

Kuna leiti, et kasutatavad ruumid proua Minka majas hakkasid kitsaks jääma, otsustati 1884.a. suvel korraldada mõni suurem üritus, mille sissetulekuga endale uued suuremad ruumid muretseda. Selleks peoks näis olevat soodne põhjus - sai ju Võru linn saja-aastaseks.

¹ Ehrman, K. "Kannel" 50 aastane. 1931, lk. 12

6.jaanuaril 1883.a. võetigi kreisi koorijuhatajate koosolekul vastu otsus nimetatud peo korraldamiseks. Kavas oli ettenähtud muusikakooride, meeste-, sega- ja naiskooride ettekanded. Kavatsused jäid aga teostamata, kuna valitsev saksameelsus ei soovinud eestlaste aktiivset ja avalikku esinemise võimalust. Siiski sai selts ka loa 20.augustil 1884.a. pidada nn. väikese "lillepeo" Võru linna 100. aasta juubeli auks. Siinjuures on aga huvitav märkida, et see peokene ometi leidis tunnustust ka kõrgemalt poolt. Nagu kirjutab K.Ehrman, on kroonikas nimetatud peo kohta tähendus: "Täna, kui Võru linna 100. aasta kestvuse puhul oli seltsis lillepidu tantsuga valmistatud, millest õige rohkesti neiusi kokko ja osavõtma olid tulnud. Õhta kella 10 aega kui pidu juba alanud oli, tuli ka kõrge kubernerihärra seltsi elu vaatama, temaga ühes olid ka sillakohtuhärrad ja linna raehärrad.

Kõrge külaline viibis rohkem tund aega seltsis, nõudis presidendi ja teiste liikmete käest seltsi elu ja olu järele, niisama ka muu rahva elu ja korra järele. Kuulas laulu, vaatas tantsu pealt, kus ta eesti riideid kiitis, jõi teed ja oli üle kõige lahke ja sõbralik. Lõppul andis neiu L.P. kõrge külalisele austuseks ühe lille kimbu ja president hüüdis kõrge külalisele hurraa ja selts laulis kolm korda "elagu".

Pidu oli kaunis ja ilus ja kestis kuni 2.00 hommikul, kus kõik lahkusid.¹

Nimetatud peo kohta oli ülestähendus isegi ajalehes "Neue Dörptsche Zeitung", mis tõlgituna oli antud ajalehes "Kündja" 1884.a. 36. numbris: "Linn särab piduehtes. Esimene päev läks Liivimaa kubernerihärra Schemitschi osavõtul korrapäraselt mööda. Piduliku jumalateenistuse järelliikus pidurong läbi linna. Võru naisterahvad kinkisid linnale kalli lipu. Pidusöömaajal loeti naabri linnade ja kaugemalviibivate Võru inimeste õnnesoovi nimekirjad ette. Õhtul oli vabatahtliku tuletõrjeseltsi rongkäik tõrvikutega läbi linnatänavate linna puiestikku. Toimus kontsert."

Ka 1885.a. oli seltsi aias kontsert. "Valgus" nr. 36 kirjutab: "18.augustil oli seltsi aias kontsert. Pärast kontserti oli seltsi saalis liikmete koosolek. Arutamisel oli seltsile maja ostmine. Peale koosolekut mängiti näitemäng "E.S.S. ehk kaasanne" - tükike linnarahva elust." (Leht toob ära tüki lühikese sisuülevaate.)

Muidugi suutis palju korda saata ka H. Kann. Reedel, 24.

¹ Ehrman, K. "Kannel" 50 aastane. 1931, lk. 14 - 15

jaanuaril helises Võru "Kannel" tema juhatusel "Vanemuises".

"Kandlel" ei ole palju keeli, aga need on hääd. "Kandle" kõla käib nii mõnusasti kokku, et see Võrumaale au teeb." - nii kirjutas "Olevik" nr. 5.

Ometi hakkas esimese suure õhina ja teotahte mahajahtumise järel seltsi tegevus mitmelgi põhjusel soiku jääma. Et natukenegi seltsi tegevusest rohkem teada anda ja mitte lasta maad võtta juttudel, et tegevus on langemas. Seda märkis ka seltsi president Thom 1888.a. 28.mai "Virmalises". Tegevusaasta jooksul on toimunud 10 eestseisuse koosolekut, 2 üldist liikmete koosolekut, aastapäevapidu, 5 tantsuõhtut, 4 näitemänguõhtut, 1 kontsert, 4 pikemat kõnet. Niisuguse seltsi tegevusega võib juba igaiüks rahul olla. Lisaks etendatakse lähemas tulevikus "Säärane mulk" ning 13. ja 14.juunil peetakse maakonna laulupäev.

Kuid vaatamata kõigele hakkas tegevus ikkagi allamäge minema. Üks põhjustest oli muidugi juba eespool nimetatud saksameelsus, mis takistas seltsil mõneti ürituste korraldamist. Ka hakati seltsi kohta nn. laimukirju avaldama. Nimetatud probleem oli arutusel ühel seltsi aastapäeva pühitsemise peol, kus (nagu kirjutab K.Ehrman) "...võttis sõna neiu M.Flime, rääkis seltsi takistustest ja tähendas nimelt, et need, kes nimetavad seltsis võerast vaimu valitsevat ja muid sarnaseid laimdusi avaldavad, muud keegi ei ole kui need, kes seltsist esiteks suure vaimustusega osa võtavad ja lubavad töötada, hiljem aga selga pööravad." Hiljem järgnes sääraseid etteheiteid seltsile rohkesti.

Järgmiste aastate tegevust ei valgustanud "K"-s enam heatahtlikkuse vaim. Kuigi pidude korraldamine käis edasi, valiti isegi näitejuhid ja tantsujuhid, hakkas seltsi tegevus nagu esimesest hoost väsima, järk-järgult ikka allapoole minema. Seltsi liikmete arv oli väga suur ja juhusliku koosseisuga. Isegi niisuguseid inimesi oli haaratud, kes lausa soodustasid teed seltsi autoriteedi mustamiseks. Põhiline tee selleks oli teiste seltsi liikmete haavamine, joobnuna peole tulek (oli juhuseid, kus isegi joobnuna lavale on mindud näitemängu segama). Sellised liikmed on küll eluks ajaks seltsistvälja heidetud.

Ka majanduslik olukord jäi järjest kehvemaks. Koos

1 Ehrman, K. "Kannel" 50 aastat, 1931, lk. 17
2 Võru Koduloomuuseum, Teat. w/a. U-372, lk. 3
3 Võru Koduloomuuseum, Teat. w/a. U-372, lk. 4

einelaupidajaga kanti isegi kahjusid, kuni enam ei suudetud majaomanik Minkale korralikult üürigi maksta. Lõppes asi sellega et 1890.a. "K" lõpetas oma tegevuse Minka majas. Võla katteks laskis majaomanik isegi oksjoni korraldada.

Langusaastatel 1885 - 1890 oli seltsil igal aastal uus esimees: 1885.a. õpetaja Kurvits Tsoorust, 1886.a. õpetaja Pakler Kährilt, 1887.a. õpetaja Tolga Kasaritsast, 1888.a. õpetaja Toom Vastseliinast jne.¹

Ülekohtune oleks muidugi süüdistada ainult seltsi juhte allakäigus. Pealegi olid esimehed ju mujalt - maalt koolmeistrite ja kirjastajate seast ning niisuguses olukorras midagi head teha oli raske, pealegi tolle aja ühiskondlik kord ja vaim ei olnud soodne energilisemaks tegevuseks. Midagi suudeti veel järgmisel aastalgi teha, põhiliselt küll H.Kanni eestvõtmisel.

Kui 1891.a. sakslased tegid ettevalmistusi suurvürst Vladimiri Võrru tuleku auks, tuli "Kandlelgi" viimasel hetkel soov vastuvõtmisest osa võtta. Kann läks kreisiülema Rothi juurde, et see lubaks osa võtta ja suurvürstile ette laulda. See soovitas Kannil kusagil kõrgemal kohal seista ja noote käes hoida meeldetuletuseks.

Lauldigi kuus laulu. Suurvürst tuli lauljate juurde. L.Kann seisis lauljate ees käes maililledest ja rukkipeadest väike kimp - pidas tervituskõne "Kandle" poolt ja andis lillekimbu üle. Kõne tõlgiti vene keelde. Suurvürst oli väga liigutatud ja imetles lauljate rahvariideid. Kui vürst jaama läbi rahvamurru sõitis, hoidis ta lillekimpu käes.²

Ka võttis "K" seltsi koor H.Kanniga eesotsas osa 1891.a. laulupeost Tartus.³

Edasi tuli aga täielik langus. Osaliselt põhjustas "K" kitsikusse jäämise ka alkohoolsete jookidega kauplemise keelamine. Ükskõiksuse vaim kitsikuse ja kehvuse tagajärjel süvenes ja selts vajus peaaegu kolmeks aastaks varjusurma. 1891 - 1893 seltsi peaaegu polnudki. Muidugi mõjus seltsi selline unarussejäämine eesti soost rahva meeltele pahandavalt. Tolleaegsetest lehtedest võib lugeda kirjasaatjate ridu. Keegi matkamees (nime ei ole avaldatud) kirjutab "Eesti Postimehes" nr. 20 1892.a.:

"Võrus kuuldus, et seal lauluselts "Kannel" enesest enam mingisugust elumärki ei anda." ja lisab samas ise: "See on tõesti kahetsemist väärt lugu, et võrulased nii külmad on ja

1 Ehrman, K. "Kannel" 50 aastane. 1931, lk. 17

2 Võru Koduloomuuseum, Te.Ar. s/ü. U-372, lk.3

3 Võru Koduloomuuseum, Te.Ar. s/ü. U-372, lk. 4

ja tast sugugi osa ei võta."

Samal teemal umbkaudu on ka kirjasaatja J.Võhandi artikkel "Virmalises" nr. 11 1891.a. Sealt loeme: "Lõbustusseltsid Eestimaal on omal ajal ärganud ja tärganud, aga enam ei tahta endine lõbus elu edeneda. "Kandlega" on lugu nii, et üleüldised koosolekud on kadunud, liikmed kahanenud. "Kandle" seltsi puhvet sai kinni pandud ja seltsi elu ei tahta kuidagi edeneda." Oma kirjas arutleb ta edasi: "Kas ei olekski parem kui laulaja lõbustusseltsid ka ühtlasi karskusseltsid oleksid. Võru seltsiga on teadmata, mis ees. Võrulastele on ju tuttav H.Kann tih-tigi oma ööbiku häält kuulda andnud, mis kuulajaid kokku kutsub, kuid puhvet tõukab neid eemale. Nüüd on puhvet kinni, seltski kiratsemas ja oleks paras aeg vaenlase üle võimust saada ja elu ja ilu ülesse seada."

Vaatamata aja ja olude raskustele polnud sugugi võimatu juba kord tegutsenud seltsile uut hinge sisse puhuda. 1893.a. tulid Võrru mitu noort energilist meest, nende seas ka posti-ametnikud Magi ja Rikand. Peagi nägid nad koos Võru mõisa rentniku J.Reimanni ja umbes 10 endise "K" liikmega (Kattai, Terepson, Mitt, Abel, Palloson jt.), et niiviisi asjad edasi kesta ei või. Võeti nõu kokku, et seltsile uuesti elu sisse ajada, ja see ka teostus vastu ootusi ja lootusi paremini kui ette arvata võis.

"Eesti selts "Kannel" on paariaastase puhkuse järel oma tegevust alganud, on valitud uusi eestseisuse liikmeid. Organist A.Arras on valitud laulu juhatama ja Maiste näitemängu. Kor-ratus ja joomaelu andis kord "Kandle" seltsile surmahoobi, sel-lepärast oleks nüüd soovida, et kuhu kord kraavi on kukutud, sinna sild tehakse, et vana õnnetus enam uuesti ei sünniks."¹

Ka "Postimehes" ilmus artikkel, kust saab lugeda:

"Kaua põdes lauluselts "Kannel". Õnneks on asi muutu-mas. Uus asja- ja ajakohane eestseisus on valitud. Esimees on talurahvakohtu president Kusik ja abi J.Reimann. Tuli küll praktiliselt nagu otsast alata, sest endisest seltsist oli alles vaid nimi ja võlad. Raamatukaupleja Talme võttis kokku julguse ja pidas palgatute laulu- ja mängukooriga augustis selle seltsi elulekutsumise hääks suure suvepidu. Jääb vaid loota, et tuge-val eestseisusel võimalik on korralise asjaajamise ja kauni ees-kuju läbi omale kõik ümberkaudsed ärksamad rahvapojad liikmeks võtta. Muidugi teeb suurt takistust korteripuudus, kuid loodame, et ka sellest saadakse üle."²

1 "Olevik", 16.IX 1893, nr. 40.

2 "Postimees", 23.IX 1893, nr. 220.

Selts suutis järgnevatel aastatel enese ümber koondada teadliku elemendi, kellele olid tähtsad ja tarvilikud tegutsemine rahvuslikult mõtlevas organisatsioonis.

"Kannel" ajas pea püsti ja ei lasknud seda enam norgu, vahest väheke vaid sõja-aastail ja revolutsiooni päevil. See oli aga tingitud enam küll oludest kui liikmetest enestest.

Kuna 1891.a. üüritud korteriga Minka majas hüvasti jäeti, oli selts peavarjuta. Kui nüüd 1893.a. augustis selts uuesti tegevust alustas, oligi esimene mure leida ulualune. Mõne kuu pärast, s.o. novembris 1893.a. sõlmiti proua Martinyga, Võru vöörastemaja "Rossija" omanikuga leping, et "K" saab omale korteri nimetatud vöörastemajas.¹ Lepingu esimeses, kõige olulisemas punktis oli märgitud: "Proua Martiny üürib Võru Eesti lauluselts "Kandlele" oma hotelli ruumidest Võru linna saali galeriiga ja tuba nr. 1 ja annab seltsi perekonna õhtutel ja seltsi avalikkude etenduste ajal seltsile veel üks tuba saali kõrvas ja lubab nende ruumide uksede pääle väljaspoolt tähen-datust panna, et need ruumid seltsi ruumid on ja nendel, kes seltsi liikmed ei ole, luba ei ole nende ruumidesse sisse astuda."

Üüri maksti perenaisele 200 rubla aastas, einelaua avamine oli keelatud.

Juba 21.novembril peetakse "saali avamise pidu" muusika, laulu ja kõnedega. Pidu õnnestus. Osavõtt oli rohkearvuline ja andis seltsile uut hoogu. Esimeheks valiti energiline ja väga aktiivne Võru kaupmees Ed.Hotte.²

Hoogne tegevus, mitmesuguste pidude, maskiballide, näitismüükide korraldamine tõmbas ikka enam ja enam tähelepanu "K"-le. Püüti ka sisemises elus teostada mis vähegi võimalik.

"Rossija" ajajärgul kasvas "K" liikmete arv tublisti. Tuli juurde liikmeid, kes varem "K" nimekirjas olid seisnud, tuli aga ka sootuks uusi. "K" tegevus avarus. Tema peod olid ainukesed ja väljapaistvamad Võrus. "K" kogus enda ümber naisi. Arendati algupärast näitekirjandust ja korraldati suuremaid pidusid vabas looduses.

Leppimata suve- ja rahvapidudega pargis, korraldati maakondlisi laulupäevi. Kuna tollel ajal rändtrupid ja külalised teistest linnadest veel Võrus ei esinenud, on ütlematagi selge, et säärased maakondlikud peod suurt tähelepanu äratasid.

Mis puutub "K" vahekorrasse tolleaegsete võimumeestega, saksa soost elanikega, siis esimestega oli see võrdlemisi

1 Ehrman, K. "Kannel" 50 aastane. 1931, lk. 22

2 Ehrman, K. "Kannel" 50 aastane. 1931, lk. 22 - 24

rahuldav, viimastega aga halb. Saksad püüdsid igal võimalikul ja võimatul juhul "K" tegevust takistada. Kui nad midagi muud teha ei saanud, siis nad jõid end purju ja sõitsid seltsi pidudele lärmitsema ja skandaalitsema. "K" elu oli järjekordselt keema hakanud. Siis aga hakkas tegevust kammitsema seltsi põhikiri, mis oli ammugi aegunud. Seltsi tegelased igatsesid uut põhikirja, mis looks rohkem töövõimalusi. Muretseti "Vanemuise" põhikiri. "Vanemuine" tegutses tollal seltskondliku ühisuseklubina ja ta põhikirja järele soovitati ka "K" uut põhikirja koostama hakata. Põhikirja kinnitamisega olid suured raskused. Kuberner saatis selle mitmel korral tagasi ja seda pidi paratamatult parandatamanii, nagu võimukandjad tahtsid.

Alles 31.jaanuaril 1899.a. kinnitati põhikiri siseministri poolt.¹ Peagi lasti sellest Pohlaku trükikojas trükkida 500 eksemplari ja seltsi laiem tegevus oli võimaldatud. Esimeheks oli sellel ajal ülemtalurahva kohtunik K.Parts, kes suutis "K" elu huvitavaks ja kõrvalseisjale köitvaks teha. Liikmete arv kasvas. "K" võis täiel määral mõjule pääseda. Teatavates ringkondades seisti küll vastu, kuid see ei heidutanud seltsilasi. Veelgi enam - 1899.a. aastapäeva pühitsemisel lauldi kooride poolt "Mu isamaa...". Kroonika kirjutab:

"Vaevalt kümme aastat tagasi ei julgenud keegi suudki lahti teha "Mu isamaa..." laulmiseks, sest igal pool kõlas vaid "Jumal keisrit kaitse sa." Nüüd olid aga ajad ivake vabamad ja "K" julgem oma sihtide saavutamiseks."²

1899.a. algab "K" elus uus ajajärk. Seltsi energilistel juhtidel ja aktiivsematel liikmetel oli kindel tahtmine oma maja saada. Õnneks teostus see soov kaunis kiirelt, kuigi suurte raskustega. Põhjus, mis uue maja lootusi laskis elavana seista, oli seltsi kassa mõningane täienemine. 1899.a. oli kassas 500000 rubla ümber. Sama aasta juunis korraldatud suur rahvapidu tõi seltsile puhaskasu 267 rubla ja 34 kopikat. Juulikuu esimestel päevadel olid seltsi liikmed kaupmehed J. Möttus ja H.Tonner heal juhusel ära saanud osta Liiva tänaval kahest kõrvuti olevast krundist kummastki pool. Oli nüüd seltsil maja plats käes, siis hakati ka maja ehitamise peale mõtlema. Seltsi liikmete seas viidi läbi laen, mis andis sisetulekut umbes 1300 rubla. Palju raskusi tekitas maja ehitustööde väljaandmine, sest oli karta, et selts ehitusraha välja-

1 Ehrman, K. "Kannel" 50 aastane. 1931, lk. 29

2 Ehrman, K. "Kannel" 50 aastane. 1931, lk. 39.

maksta ei suuda. Viimaks võttis ehitusmeister J.Klaussen seltsimaja ülesehitamise enda peale tasu eest 10000 rubla.¹ 1899. a. detsembriks ilmusid esimesed koormad vundamendikividega ehitatava seltsimaja platsile. Kroonika autor K.Ehrman kirjutab:

"Nende ridade autor juhtus siis sealt parajasti mööda minema. Liigutav tunne ja mingisugune vaimustav rõõm tungis selle sündmuse puhul südamesse. Seda tundis siis vist ka iga teine "Kandle" seltsi liige ning kaudselt terve Võru eesti seltskond. Maja pidi valmis saama 1.oktoobriks 1900.a., kuid saadi sellega toime alles jõuluks. Eesmärk, millest palju unistatud ja mille poole väsimatult püütud, oli kätte saadud. Eesti seltsil oli Võrus oma maja ja nüüd võis selts ja ühes temaga eesti seltskond edusihis edasi sammuda."²

Oma maja oli valmis ja seltsil tuli kibedasti tööle asuda, et raskest laenukoormast pääseda ja suuri võlasummasid järkjärgult vähendada. Selleks oli vaja leida teid ning need leiti mitmesuguste pidude korraldamisest saadud tuludest.

Kui 1901.a. 11.veebruari seltsi liigete esimene üldine koosolek uutes ruumides peeti, võis seltsi esimees koosolekut avades kokku tulnud liikmetele õnne soovida, neid manitsedes üksmeelsele tööle ja sõbralikule läbisaamisele seltsi kasuks, et ei võidaks väljastpuult öelda, et eestlased ei mõista rahulikult omi asju ajada. Koosoleku avamise järel tuletas seltsi esimees meelde surma läbi lahkunud endist esimeest R.Ullayd, kes oli ka üks asutajaid. Teda mälestati püstitõusmisega.

Et seltsile oli väga raha vaja, suurendati sisseastumismaksu. Uues majas hakatakse hoogsalt pidusid korraldama. Mängiti näidendeid, korraldati kõne või nn. ettelugemisõhtuid. Fr.R.Kreutzwaldi 100. aasta sünnipäeva tähistamiseks korraldati suurem kirjandus-muusikaline õhtu. Korraldati suuri kontserte, arutati raamatukoguasjandust.

1901.a. lõpus oli "K"-s umbes 400 liiget. Seltsi elu kulges rahulikult eriliste vahejuhtumiteta. Ainsad asjad, mis vaidlusi tekitasid seltsi siseselt, olid einelaua küsimus (alkoholiga või ilma) ja kiirest hasartmänguks kujunenud kaardimänguharrastus, mis pikkamööda suudeti seltsist välja tõrjuda.

1905.a. sündmused ei jätnud mõju avaldamata ka "K"-le. Võrus asus raamatukauplus "Karlsson", mille valdajaks oli

1 Ehrman, K. "Kannel" 50 aastane. 1931, lk. 31.

2 Ehrman, K. "Kannel" 50 aastane. 1931, lk. 32.

Toomas Uustalu ja käsilane Adamson. Neil oli juhtiv osa 1905. aastal Võru ja Võrumaa sündmustes.

"K" seltsi arhiivist selgub, et 28. septembril 1903. a. võeti T. Uustalu seltsi liikmeks. 1904. a. jaanuaris valiti Uustalu seltsi juhatusse. Seega oli ka selts segatud 1905. a. sündmustesse.

1905. a. 4. detsembri protokollist loeme: "Missugust seisukohta tuleks seltsil praeguse üleüldise vabadusvõitluse ajal vastu võtta? Uustal esineb tol koosolekul tulise revolutsioonilise kõnega, esitades resolutsed nõudmised peaministrile krahv Wittele. Kodanluse juhid Gabriel, Suit, Daniel vaidlevad vastu, püüavad põhikirja varju pügeda, kus polevat ette nähtud poliitikaga tegelemine. Enamus hääletas siiski resolutsiooni poolt, mis kõlas järgmiselt:

1. 17. oktoobri 1905. a. manifestistähendatud vabaduste täielik maksmapanemine, tegelikus elus.

2. Asutaja Kogu kokkukutsumine üleüldise otsekohese ja salaja hääle andmise alusel ehk riigivolikogule põhjusseaduste andmise õigus anda.

3. Täielik andeksandmine poliitilistele vangidele.

4. Täielise seesmise omavalitsemise sisseseadmine üksiku rahvaste juures rahvaste isemääramise alusel.

5. Kõige valjumat protesti ja sügavat põlgust avaldada kõigi nende valitsuse kohalikkude ametnikkude teguviisi kohta, millegavabastamise liikumist mustsade organiseerimise ja sõjavägede rahva pääle saatmise läbi lämmata püütakse.

6. Sõja seaduse ära võtmine Liivi kubermangust, kus see praegu maksmas on.¹

1906. a. asuti jälle kõnelema "K" auliikmete küsimusest. Ühisel häälel valiti selleks endine esimees K. Parts, kes selle tiitli tänuväärse tööga oli ära teeninud.

Samal ajal käisid "K"-s kibedad korraldused 25. aasta-päeva tähistamiseks. 10 - 11. juunil 1906. a.² pidi see pidu toimuma, mille kavas oli näidendi "Maa" etendus. Muusikalist osa juhendas A. Sprenk-Lätte. Kavas oli ka võidulaulmine ja pidusöök. Seega selts rajas oma tegevuse täies ulatuses igakülgselt seltskonnategevusele. Ta arendas vilunud jõudude kaasabil laulu, korraldades jõudumööda pea igal suvel suure-

¹ Ehrman, K. "Kannel" 50 aastane. 1931, lk. 32.

² Ehrman, K. "Kannel" 50 aastane. 1931, lk. 35.

maid laulupidusid, andis järjekindlalt teatrietendusi, mis kujunesid edaspidi midagi pool-elukutseliste näitlejate tööks, korraldas segaeeskavaga pidusid, võttis osa teistest üldkultuurilistest ettevõtetest, arendas isegi kehakultuuri, andis kinoetendusi. Loomulikult tehti seda ka varem, kuid nüüd toimus see juba teadliku ettevalmistusega. Ka ei olnud seltsi juhatus enam juhuslik, vaid valitud liikmete paremiku, aktiivsema poole seest.

Esimest korda kerkib päevakorra probleem - pidude ettevalmistuses suure vaeva nägijatele palka maksta. Juba 1907.a. alguses ühel seltsi üldkoosolekul on kõne all laulujuhile ja näitejuhile tasu määramine. Räägitakse isegi kindla palga määramisest. Arutelude tulemusel jõutakse kokkuleppele, et "...laulujuhatajal saab kindel palk - 50 rubla olema, kuna näitemängujuhatajale 5 protsenti pidu sissetulekust, kus näitemäng sees on, saab antud."¹

Järjekordselt on kerkinud ülesse probleem einelaua küsimuses. Ühest 1908.a. protokollist loeme: "Kas ei oleks soovitatav ja ajakohane "Kandle" seltsis juba järgmisel aastal ehk lähemas tulevikus ilma joovastavate jookideta einelauda sisse seada, praeguse alkoholiga einelaua asemel."²

Seltsi varanduslik olukord oli aga kehv ja ei saadud seda ettepanekut rahuldada. Otsustati hakata sügiseti ja talviti pidama "naisterahvaste kõneõhtuid". Õhtud pidid olema ettelugemise, muusika ja läbirääkimistega. Määrati kindlaks komisjon, kes selle organiseerimisega tegelema hakkab. Ka otsustati võõrastele maleõhtuid korraldama hakata. 1908.a. lõpuks tehakse veel üks tähtis otsus. Kuna leitakse, et seltsi aed on kitsas suvemuusikaõhtute korraldamiseks, otsustatakse ära osta naabruses elava proua A.Jürgensoni aed. Omanik müüb selle 1400 rubla eest ja nii saab selts oma aia jaoks maad juurde.³

Järgmise aasta kevadel on seltsil plaanis hakata muretsema klaverit. 26.aprillil pidi toime pandama õhtu, mille puhas sissetulek klaveri muretsemiseks läks. Enneaga kui asutakse ostma, pidi asjatundjate (A.Lemba) käest järgi kuulatama, missugust klaverit muretseda, missugused on hinnad ja millised on seltsidele antavad hinnaalandused.⁴

1 Ehrman, K. "Kannel" 50aastane. 1931, lk. 41.

2 TTM, fond T-420, s/ü.1/3, lk. 16. "Kannel" arhiivmaterj.

3 samast, lk. 26a

4 samast, lk. 30

1909.a. 12.augusti protokollist loeme: "...võetakse ühisel häälel vastu otsus asutada komisjon, millesse kuuluvad "Kandlest", Võrumaa Muusika- ja Lauluseltsist, Võru Käsitöölise Seltsist ja Võrumaa Rahvahariduse Seltsist igastühest kolm liiget, kes hakkaksid tegelema Kreutzwaldile mälestussamba püstitamise küsimusega.¹

Nagu näha avardus ja süvenes tegevus ja nüüd juba teistkordselt jäi tegevusele jalgu seltsi põhikiri. Nii oligi, et 1909.a. detsembris arutatakse põhikirja muutmist seltsi üldkoosolekul. Seitsmeliikmeline komisjon, kes põhikirja koostamiseks loodi, pidas mitu koosolekut, et teiste seltside põhikirjade järele ja oma seltsi olusid arvestades uus projekt kokku seada. Koostatud projekt arutati eestseisuse poolt läbi ja üldkoosolekul kinnitati. Omapärase uuendusena põhikirjas oli see, et seltsi loodi uued toimkonnad. Kuna juhatusel läks raskeks kõiki seltsi asju otstarbekalt ajada, siis loodigi üksikute tegevusharude jaoks toimkonnad.

"...1.Kõne ja kirjanduse toimkond, mille ülesandeks on: kõne- ja kirjandusõhtute toimepanemine ja rahva keskel arusaamise laiendamine paremast kirjandusest. Seltsi raamatukogu valitsemine, üldise ja iseäranis uute raamatute muretsemine, raamatukoguhoidja valimine ja lahtilaskmine, ajalehtede tellimine ja lugemislaua korrashoidmine.

2. Muusikatoimkond, millel on ülesandeks: orkestri kontsertide toimepanek suvel seltsi aias, hoolt kanda, et seltsi tarvituseks laulukoor oleks, pidude toimepanemisele eestseisusele abiks olla laulu ja muusika ettekannete poolest, hoolt kanda laulu ja muusika ettekandmise üle Võru linnas ja maakonnas.

3. Mängu (spordi) toimkond, mille ülesandeks hoolt kanda, et seltsis vaimuteritavaid ja kehalist tervist ja osavust kasvatavaid mängusid ja sporti edendada."²

Nende toimkondade tegevusülesannete loetelust saame järeldada osaliseltki, millega täpsemalt selts tegeles.

Kuna 1910.a. otsustati kindel alus panna "K" suvemuusika korraldamisele seltsi aias, tuli mõelda aia korraldamisele. Jürgensoni käest oli aia krunt ära ostetud ja nüüd keva-

1 TMM, fond T-420, s/ü. 1/3, lk. 36a. "Kannel" arhiivmaterj.

2 Ehrman, K. "Kannel" 50 aastane. 1931, lk. 43 - 44.

del algasid aias kiired korrastustööd. Istutati puid, mida osaliselt telliti Riist aiaärist. Aed saadi kiirelt korda. Juba 16. mail korraldati seltsi aia avapidu muusikakavaga.¹ Edaspidised aastad kuni I Maailmasõjani olid "K" elus küllaltki õnnelikud. Kuigi pidude korraldamise eesmärgiks oli ka sissetuleku saamine, ei võetud kergelt ka peokavasid. Seltsi saali üüritakse pidevalt välja ka kinoetendusteks. Väljauürimisest saadi küllaltki head sissetulekut. Põhiline oli see, et soovijaid, kes esineda tahtsid, oli palju. Kontserte korraldasid siin ümbruskonna ja ka kaugemalt solistid ja pillimängijad. Samal ajal hakkavad ka Tallinna "Estonia", Tartu "Vanemuine" ja hiljem ka Pärnu "Endla" teatritrupid Võrut külastama.

Järjest suurenev ja laienev "K" tegevus ei tahtnud enam kuidagi mahtuda kitsaste seinte vahele. Ruumid olid kitsaks jäänud ja tuli hakata mõtlema maja juurdeehitusele. Maja ümberehitamine nõudis suuri kulutusi. Kuna seltsil kapitali palju ei olnud, tehti laenu 8000 rubla ulatuses. 1912.a. augustis lõppesid ehitustööd ja 26. augustil korraldati "seltsi ruumide avamise pidu", mis algas peokõnega "Kunsti lõbu tähtsus meie ühiskondlikus arenemises." Muusikalises osas etendati M.Härma "Kalev ja Linda" ning öhtul Pohli ja Mülkeni naljamäng kuues pildis "Omal jalgel".²

Järgmised aastad mööduvad "K"-l kibeda töö tähe all. Harilikult kesknädalal korraldati mitmesuguste teemadega loenguõhtuid. Laupäevadel ja pühapäevadel aga peoõhtuid, küll segaeeskavaga, küll ainult näidendite mängimisega. Pidude ajaks palgati saaliustele ja galeriisse palgalised kontrollid. Tasu oli 70 kopikat etenduse pealt või mitme etenduse korral 1 rubla päev. Ka palgati peagi majahoidja.³ Seltsi ruumidesse otsustatakse sisse seada elektrivalgus.⁴

Kuna seltsi esimeses põhikirjas oli juba öeldud peaülesandeks "arendada laulu ja just mitmehäälelist", siis oli kogu seltsi tegevus ihu ja hingega selle ülesande teenistuses. Et ka lastesse süstida lauluarmastuse pisikut, tegi selts otsuseks "...õppeosakonna valitsust paluda, et koolides lauluõpetamise päälle rohkem rõhku saaks pandud ja kus kooliõpetaja lauluõpetust anda ei oska, sealvõimalikul korral lauluõpetaja

1 Ehrman, K. "Kannel" 50 aastane. 1931, lk. 45

2 TMM, fond T-420, s/ü.1/4, lk.11. "Kannel" arhiivmaterjalid.

3 samast, lk. 16a

4 samast, lk. 23

kõrvalt palgata." Ja veel: "Maakondlike laulupidude kavasse võtta rohkem rahvalikke laulusid, niisuguseid, mis ka rahva sekka laulmiseks laiali läheks."

1914.a. puhkes sõda. Ka "K"-le ei saanud see mõju avaldamata jätta. Palju liikmeid läks rindele ja seltsi tegevus mõnevõrra muutus. Täpsemat ülevaadet selle perioodi kohta on raske teha kuna aäilinud on väga vähe materjale.

Peale sõda jätkus "K" töö reeglipäraselt kindlais raames. Kõiki alasid püüti põhjalikult välja arendada.

Ka kodanliku perioodi ajal kulges "K" elu eriliste vahejuhtumiteta, või nagu kroonika kirjutab: "Kannel on helisenud reeglipäraselt."

Üks suuremaid sündmusi oli 1921.a. kavandatud kõlakoja ehitamine seltsi aeda, mis samal suvel ka teoks sai.¹ Sellega koos avanesid ka paremad võimalused suvemuusikat pakkuda.

Aeg läks ja aastad möödusid. "K" tegevus toimus endiselt intensiivselt ja reeglipäraselt. Eestseisuse peamiseks ülesanneteks olid ürituste kindlaksmääramine, suviste laulupidude korraldamine, rahaliste küsimustega tegelemine. Pidevalt võeti vastu uusi liikmeid. Igal aastal peeti ka seltsi üldkoosolekuid. Toon siinkohal ära 1929.a. üldkoosolekust põgusa ülevaate:

"Ettekantavast aruandest selgub, et selts on mitmesuguste raskuste peale vaatamata intensiivselt ja tulemustega töötanud. Teatri ettekanded on korraldatud rohkearvuliselt. Laulukoor ei ole küll niisuguste tulemuste ja tuludega töötanud, nagu eelarves ette nähtud."

Tekkisid tihedad vaidlused, kas laulukoor üldse õigustab end, kuid kokkuvõttes öeldakse ikka - on lugu kuidas on, kuid kokkuvõttes on laul ikka ja alati. Eesti rahvale tähtis olnud. Võttes arvesse "K" senist tegevust teatri alal ja millele ei saa etteheiteid teha, sest senini repertuaar on olnud küllalt kunstiväärtuslikja et ka huvi teatri vastu Võrus sugugi väike pole, teeb I.Berkh ettepaneku paluda Kultuurkapitalilt toetuseks 2500 krooni. Siis oleks võimalik osaliseltki kaasa aidata "K" väljaarendamiseks teatrina kogu Lõuna-Eestile, et "K" võiks rahuldada kogu ümbruskonna maakohtade teatrinõudeid ja et see võimatu pole, tõestab seni-

¹ Ehrman, K. "Kannel" 50 aastane. 1931, lk. 58.

ne töö. Ettepanek võetakse üldise heakskiitmisega vastu. Ühtlasi võeti vastu ka otsus, et "K" hakkab teatrietendusi korraldama ka maal.¹

1931.a. tähistas "K" oma tegevuse 50. juubelit. Selle puhul korraldati 14-15 juunil suur juubeli-laulupidu ja hiljem sügisel ka juubeliaktus. Selts andis välja ja kirjastas ka juubelialbumi seltsi ajalooost, mille kirjutamise ja koostamisega tegeles K.Ehrman. Juubelialbum ilmus üsna kogukas ja piltidega. Peamiselt käsitleti just "K" tähtsust Võrumaa kultuuriloos.²

Nagu tutvudes teiste "K" tegevusest jutustavate materjalidega aga selgub, on nimetatud juubelialbumi koostaja hakkama saanud küllaltki näotu teoga. Hans Kann, kes tegutses seltsis üheksa aastat ja küllaltki suure pöörde tõi "K" tegevusse, leidis albumit läbi lugedes, et tema suurt tööd ei ole hinnatud, teda abikaasaga ei ole mainitud üldsegi. Need üheksa aastat olid ära märgitud kui aastad, mil tehtud intensiivset omapärast tööd. Mis nimelt tehtud ja kelle poolt tehtud - mitte sõnagi. Seda ülekohut ja kurvastust pidi H.Kann üle elama aasta enne surma. Ta palus oma poega, et pangu see tööle jalad alla. Kuid ka poeg suri, suutes koguda vaid materjalid. H.Kann ei saanud isegi kutset "K" juubelipäevale. Vanem tütar sai hiljem teada sellest albumist. Ta kirjutas seltsi esimehele kirja, kus ta nõudis selektust selle väärnähtuse üle, kus ta vanemate töö oli surnuks vaikitud. Järgnes vastus, et seltsi protokollides midagi sellest kirjutatud ei ole. Sellele vastas Kanni tütar, et sarnane teadmatus ei tee au seltsile.³

"K" poolesaja aasta juubelil oli seltsi liikmeid 256.

Hilisema aja "K" rahulik, otse programmiline töö on palju tingitud olnud seltsi juhtidest, kes oma peale võetud ülesandeid täitsid kui armastatud kohustusi. Seltsi liikmete ja juhtide vastastikune arusaamine pole lasknud seltsil laskuda intriigide tagamaale, kus varematel aegadel sagedasti oldi. Nüüd ei olnud enam sääraseid väärnähteid ja selts võis autoriteetsena sammuda esirinnas, arendades omi ülesandeid.

1 "Võru Teataja", 25.I 1929, nr. 10.

2 "Postimees", 25.IV 1931, nr. 100.

3 Võru Koduloomuuseum, Teaduslik Arhiiv, s/ü.U-372, Kann, S. Eluloolisi andmeid H.Kanni kohta.

Kõige suuremad pahandused, mis seltsis üldse aset leidsid, olid tülid puhveti pidamise pärast. Lõpuks 1932.a. valitakse selle koha peale proua A. Lasting. Lepingu tingimused olid üsna konkreetised : "Iga kuu kümnendaks kuupäevaks maksta osa aastarendist jooksva kuu kohta 70 krooni ning vana võla kustutamiseks iga kuu 80 krooni."¹

Heaks sissetuleku vahendiks seltsile oli see, et tal lubati korraldada loteriisid. Kõik käis äärmiselt ametlikult. Toon siin ära protokolli, kus teatatakse: "Politsei peavalitsuse ringkirjaga 11.aprillil s.a. N 839^a on Vabariigi Valitsuse otsusega lubatud "Kandle" seltsil korraldada rahalist loteriid kr. 30 000 suurusega."²

Seltsi juhatus mitte ainult ei nõudnud oma liikmetelt tegevusest osavõttu, liikmemaksu tasumist ja ürituste korraldamist, vaid pakkus omalt poolt ka meelelahutust välja. Uudsenäna ilmusid protokollidesse niisugused päevakorra punktid nagu: "...otsustati : 23. või 24. juunil korraldada seltsi liikmetele väljasõit rohelisse."³ või: "...korraldada juulikuul ekskursioon Saaremaale."⁴

Käesolevas töös käsitletud perioodil saab "K" organisatsioonilise tegevuse nimistust lugeda veel paar tähtsamat otsust. Nimelt asutatakse "K"-s 1937.a. naiskoor, kelle juhatajaks palgatakse 20 krooni eest kuus härra P. Elken.⁵

Järjest avarduvale seltsi tegevusele on jäänud ruum kitsaks. Et paremini korraldada just suvekontserte ja -pidusid, otsustatakse seltsi krundi laiendada krundi juurdeostmise näol. Seltsi surnud liikme Fr. Paul'i pärijate krundist suurusega 2183 m² ja hinnaga 4000 krooni.⁶

"Kannel" helises aktiivselt ja tahtekindlalt kuni sõja alguseni 1940.a.

1 TMM, fond T-420, s/ü. 1/5, lk. 78a. "Kannel" arhiivmaterjalid.
2 samast, lk. 15.
3 samast, lk. 91.
4 samast, lk. 116.
5 samast, lk. 131.
6 samast, lk. 138.

3. KUIDAS TEHTI MUUSIKAT

Nagu eelmisest peatükist selgub, oli "K" seltsi peamiseks tegevuseks muusika, laulu ja näitemängu edendamine. Räägiksime selles peatükis natuke lähemalt tegevusest muusika alal.

Kui "K" asutati, Võrus veel puhkpilliorkestrit ei olnud, tekkivate vajaduste korral palgati orkester mujalt. Räpinasse asutati puhkpilliorkester kohaliku kooliõpetaja Fr.Kirotari organiseerimisel juba 1860.a., samuti tegutsesid orkestrid ka Kanepis, Põlvas, Tsoorus, Viitinas ja mujalgi.¹

Et Võru linn tollal maakeskustest puhkpillimuusika viljelemise osas maha oli jäänud, võib seletada asjaoluga, et peamisteks puhkpillimuusika-entusiastideks kohtadel olid just tsaariarmeest vabanenud endised sõjaväeorkestri mängijad, kes pärast teenistusest vabanemist kodus püüdsid ka organiseerida puhkpilliorkestri koosseise, õpetasid algajaid asjahuvilisi, said organiseeritava pasunakoori juhiks ja eestvedajaiks.

Võrus kui kodanliku profiiliga väikelinnas oli möödunud sajandi keskel vähe eesti rahvusest linnakodanikke, samuti värvati siit vähe eesti rahvusest nekruteid, kellest oleksid saanud peale teenistusest naasmist puhkpillimuusika viljelemise pioneerid Võrus. Muidugi võib lugeda põhjuseks ka tolleaegse saksameelse linna põhielanikkonna suhtelist põlgust "maarahva" kultuuritaotluste vastu. Selle tõttu jäi Võru möödunud sajandi teisel poolel maha rajooni teistest keskustest, kus ärkamisaegne eestikeelne hingus rohkem laineid lõi, kui see oli võimalik kadakasaksliku põhielanikkonnaga Võrus.

"K" seltsi asutamisega oli aga nagu alus pandud rahvuslikule liikumisele Võrus. Nüüd kui selts tegutses, oli hädasti orkestrit vaja. Leidusidki vennad B.ja K. Ander-

¹ "Eesti Muusikaleht". 1926, nr. 7/8

sonid, kellede asutatud I muusikakollektiivid Võru ajaloo "K"-s ligemale 30 aastat muusika alal juhtivat osa etendasid.

B.Anderson hakkas juba noorukesena "K"-e ringkonnas liikuma. Olles saanud oma esimese muusikalise alghariduse Rõuge organistilt A.Assorilt, püüdis ta seda järjest täiendada. Õppides omal käel ja võttes ka tunde, nii nagu seda lubasid tingimused.

Esialgu on musikaalne noormees vaimustatult tegevus es laulukooride organiseerimisel. Tema 8 kuni 10-liikmeline laulukoor esines tegevusaja algul sageli "K"-s. Peagi siirdub B.Andersoni tegevus aga orkestrile ja instrumentaalmuusikale. 1890.a. asutabki ta seltsi juurde sümfoniettaorkestri, tol ajal nimetusega "viulikoor". Kaasa mängisid kolm viiulit, vioola, bass, flööt, klarnet, trompet ja tenorflügelhorn.

Õige varsti peale Andersonide tegevusaja algust võttis muusika ja laul "K"-s sootuks teise kuju kui see oli varem. Koori liikmete arv kasvas ja palad, midapidudel ette kanti, ei olnud enam juhuslikult valitud.

B.Andersonilt sai hariduse ka ta vend Karl, kes hiljem vanemast vennast ülegi kasvas ja järjekindlale muusikalisele tegevusele andus. Andersonide orkestri tegevus ei piirdunud vaid "K" seinte ja Võru linnaga. Olles esimene Võru orkester ja pealegi kaunis tugeva tasemega tolle aja kohta, oli ta tagaotsitav ka kaugemas ümbruses. Nii sai ta kutseid esinemiseks Pihkvasse, Valka, Marienburgi. Peamiselt pühendas orkester oma jõu siiski Võrule ja "K"-le.

Hakati lavastama laulumänge, operette, suviti toimusid igal nädalal "K" aias suvemuusika kontserdid, talvehooajal mängiti aga linna liuväljal. Peategevus jäi aga ikkagi seltsiürituste mitmekülgsemaks, kunstiliselt huvipakkuvamateks kujundada. Mingit kindlat tasu orkester "K"-lt ei saanud. Maksti iga korra mängimise pealt eraldi ja nagu B.Anderson tähendas - päris palju. Tihti saanud iga mees õhtu eest rubla ja enamgi.

Kõigil "K" poolt korraldatud pidudel, laulupidudel, kontsertidel, aiakontsertidel oli B. ja K.Andersonide orkest-

ritel tähtis ülesanne täita. Alati täideti ülesanded publiku üldise rahulolu ja heakskiiduga. Kui aega mõnikord üle jäi, esineti kontserdiga linna pargis, kuhu sissepääs oli vaba-
tahtliku maksu eest. Mai- ja jaaniõhtutel tõusis sissetulek 35 - 40 rublani.

Muusikariistade ja nootide muretsemine toimus orkestri enese kulul. Selle eest said orkestri liikmed aga sageli meeldivate üllatuste osaliseks kuulajate poolt. Alati kutsuti orkester peale peakava täitmist külluslikku pidulauda.

Proovid teostusid peamiselt B.Andersoni korteris. Kui valmis aga seltsi oma maja, toimusid proovid seal.

Peale puhtmuusikalise osa täitmise "K" tegevuses on B.Andersoni orkester kaasa aidanud ka mitmete operettide ja laulumängude lavastamisel. Eriti hoolas oli K.Andersoni orkester, mis oli mõnevõrra tugevamate jõududega. Aidati kaasa lavale tuua niisugused lavatükid nagu "Ilumäe piimatüdruk", "Staab-Kornist" ja "Lõbus talupoeg".¹ Orkestril oli neis tükides täita vastutusrikas ülesanne.

Orkestri head mängu ja toredat muusikaarmastust tõestavad rohkearvulised tellimised, mis ta oma tegutsemise ajal sai. Tihti ei teadnud orkester laupäeval ja pühapäeval, kuhu kutse peale kohale sõita ja kuhu minemata jätta. Orkestrite osatähtsust Võrule tuleb hinnata peale eespoolnimetatute ka selles, et ta kasvatas peale hulga muusikamehi. Tuli ju vanasti iga mees välja koolitada. Igaüks oli ju oma muusikariistaga kui mitte täiesti rumal siis vähevilunud järelja õppimata. Seda abi võimaldas B.Anderson oma hea tahte ja suure muusikaarmastusega igale noorukile, kel oli tsipakenegi huvi ja kalduvust muusikale.

B.Andersoni kooli said viiuldajad O.Neumann ja E.Kasch, trompetistid J.Osvin ja G.Tuvik jt. Oma esimesed oppetunnid B.Andersoni juures sai ka praegune Võru Sümfooniaorkestri kontsertmeister E.Neuman.

Siikhahal oleks paras kirjeldada ühte küllaltki lõbusat ent ometi mõtlemapanevat sündmust. See räägib tolleaegsete pillimeeste entusiasmist. Nimelt käis Võrus orkestris mängimas Põlva Tännasilma külast pärit endine sõjaväeorkestri mängija Hindrek Nikopensius. Ta käis Võrus orkestriharjutustel

¹ Juurikas, H. Võrumaa muusika ajaloost. 1968, lk.8.

ja esinemistel jalgsi. Maad oli aga oma 30 kilomeetrit. Kaasas pasun, kotike tangudega ja piimanõukene. Pärast proovi või esinemist keetis endale tangupudru või supi valmis, puhkas tunni-paar ja asus jälle koduteele - 30 kilomeetrit. Vahel juhtus ka nii, et ootamatult jäi esinemine ära. Siis naersid sõbrad, et mees käinud Võrus putru keetmas, aga ega see tublile pillimehele midagi tähendanud - järgmisel korral oli mees jälle platsis.¹

Peale Andersonide tegevusaja lõppemist seltsil enam oma orkestrit ei olnud. Vajaduse korral kasutati Võru "Muusikatedendava Seltsi" orkestrit. Kodanlikul perioodil töötas selle orkestriga J.Kostabi. Peale tema lahkumist 1927.a. jäi tegevus soiku, sest Võrus elas samal ajal helilooja-dirigent Eduard Tamm, kelle käe all tegutses väga tugev garnisoni puhkpilliorkester.² Seltsi mängijad läksid üle Tamme orkestrisse. "K" selts sai sedakorda abi siis garnisoni orkestrilt. Põhiliselt operettide ja laulumängude lavastamiseks, ka suvisteks aiakontsertideks.

Sellest järeldub, et hilisemal perioodil peale "Andersonide aega" tegeldi "K" seltsis peamiselt näitemängu ja lauluga.

Suurejoonelisemateks pidudeks, mida selts ette võttis, võib nimetada laulupäevi, mis hiljem maakondlisteks laulupidudeks kujunesid. Selle nime all pidas "K" selts 25. ja 26.juunil 1882.a. oma seltsi aias Võru maakonna ühendatud meeste-, sega- ja puhumise- ja viiulimängu kooridega kooliõpetaja Erlemani juhatusel lõbusa laulupeo ära. Eeskava koosnes 12 numbrist. Kontserdi vaheajal pidas endine kooliõpetaja Vare kõne. Õhtul oli seltsi saalis näitemäng. Teine kontsert algas peale rongkäiku. Iseäralise kiituse teenisid ära Hermani "Oh laula ja hõiska" ja lõpulaul "Oh Eestimaa, sa meremaa". Ilus oli ka "Kel kannel on", kus iseäranis H.Kanni hääl kandle kõlama heljus. Kandidaat H.Treffner kõneles "Vanemuise" seltsi saadikuna ja tuletas meelde, et "Kandle" selts tähtsa koha peal laulab, sest see maja ja aed olla e nne meie kõrgeste austatud lauluisa Kreutzwaldi asupaik ja omandus. Pidu lõppes keisrilaulu kolmekordse laulmisega.³

1 Juurikas, H. Võrumaa muusika ajaloost. 1968, lk.12

2 Juurikas, H. Võrumaa muusika ajaloost. 1968, lk. 16

3 "Olevik", 30.VI 1882, nr. 29.

1885.a. toimunud laulupäevadel oli kavas esimest korda ka võistulaulmine. Ajaleht kirjutas sellest: "Kaua igatsetud laulupäevad said 21. ja 22.juulil Võru "Kandle" seltsi aias teoks. 21.juunil sadas vihma, kuid pidulised sellest ei hoolinud. President Kurvits algas lühikese teretuse kõnega. Mängukoorid andsid kontserdi, mille peale laulsid koorid ühendatult "Võta nüüd Issandat vägevat kuningat kiita." Laulud läksid kõik korda. Keisrilaul lõpetas esimese kontserdi. Öösel oli seltsi saalis tants. Ilus ilm saatis osa pidulisi põllutöödele. Järgmisel päeval kõlasid laulud paremini. Lauldi ka soome keeles. Peale kontserti oli Keisrinna nimepäeva auks rongkäik läbi linna seltsi lipu all. Magistraadi ja Maakohtu ees lauldi Keisri laulu ja karjuti "hurraa". Samal päeval toimus ka võistulaulmine, millel märgiti ära Varbuse segakoor ja seltsi koor. Sissetulek peo pealt oli üle 300 rubla."¹

Suur hoog oli sisse antud laulupäevade pidamisele ja oleks olnud kurvastusekski lauljatele ja mängijatele kui nad peale talvist pikka töö- ja hrjutusperioodi ei oleks saanud suviti kõik kord kokku tulla ja jõudu proovida võistulaulmises ja üksteist toetades ühendkoorina kuulajatele rõõmu valmistada. Enamalt jaolt sarnanesid need peod ja kontserdid suures osas eelmistele. Võib-olla vaid repertuaar oli veidi uuem. Koore muidugi tuli järjest enam juurde. Tavaliselt oli niisuguste pidude õhtuseks numbriks näitemäng. "Virmalisest" loeme:

"11.augustil kõlas meie "Kandle" keeltest suur kontsert ühendatud Võru maakonna kooridest. Vihmalise ilma tõttu ja pakiliste põllutööde pärast oli kuulajaid vähe. 12. augustil oli piduliste võistulaulmine. Kõige rohkem rõõmustasid Düitsmanni ja "Kandle" meeskoorid, pärast etendati "Kandle" poolt saalis näidend "Priidu Kuldnupp ja tema pool miljoni varandust".²

Üks suuremaid ja massilisemaid laulupäevi või kontserte toimus 1893.a. kui selts oli kolunud "Rossija" ruumidesse. Siis peeti 15.augustil endises "kodus" Minka maja

1 "Valgus", 26.VII 1885, nr. 30.

2 "Virmaline", 15.VIII 1890, nr. 34. 1931, lk. 22.

3 "Postimees", 28.V 1896, nr. 113.

4 "Postimees", 30.VI 1899, nr. 139.

õues suur kontsert- suvepidu eesmärgiga: "Ühe Eesti Seltsi ellu kutsumise hääks Võrule". Peo kavas oli paarkümmend laulu ja kaks näitemängu.¹

Kui ei lepitud enam suve- ja rahvapidudega pargis või Vastse-Kasaritsas, kuhu mindi muusika saatel rongkäigus, siis korraldati maakondlisi kontserte, millest võtsid osa kümned koorid ja sajad tegelased. Suurem pidu ehk nn. esimene laulupidu leidis aset 1896.a. "Postimehes" nr. 107 samal aastal ilmus kuulutus: "Võru maakonna kontserdist osavõtjatele laulu- ja pasunakooridele." Nimetatud artiklis oli ära seletatud kooride ja orkestrite laulupeo kava, proovide ajad, kogunemise kohad, majutamise küsimused jne. Kuidas nimetatud kontsert õnnestus, loeme "Postimehest":

"..."Kandle" seltsi toimetusel siinses "Ressource" aias peetud Võru maakonna pidu on kõige ilusamal viisil korda läinud. Umbes 40 laulukoori ja mitu pasunakoori olid pidukontserdist osa võtma ilmunud.

...Kõik ette kantavad laulud avaldasivad kooride südi harjutamist ja kõige paremat maitset.

...Võidulaulmisele asusivad 7 segakoori, 4 meeskoori ja 2 muusikakoori.

Auhindade mõistjateks olivad paljutud Peterburi Konservatooriumi professor Karl Tyron, Võru Saksa Lauluseltsi juhataja V.von Gaffron, preili Miina Herman(kes pidu kontserdi juhatajaks oli palutud) ning kohtupristav hr. Kuusik.

Auhinna saivad 1. hinna Kasaritsa Segakoor - juhataja hr. Orav, 2. hinna Joosu Segakoor - juhataja Huik. Pidud kõik ja olek oli igapidi ilus ja lõbus."²

Kuna "K"-l järjest enam kerkis üles probleem oma maja ehitamisest, siis nimetatud peo tulud läksid juba uue maja ehitamiseks. Veel üks suur pidu peeti, millest sisetulek uue maja peale pandi. See oli 1899.a. 27.juunil maakonna pidu. Peost lähemalt niipalju, et kontserti juhatas A.Lätte. Tuntumatest lauludest lauldi "Lauliku lapsepõlve", ja Abti "Õhtukelli". Vahepeal laulsid koorid üksikult. Kontsert lõppes A.Lätte lauluga "Ärka üles, isamaa". Päril peo lõpus toimusid maadlemise, vägipulga vedamise ja jooksmise võistlused.³ Seega hakati kavva sisse viima ka sport-

1 Ehrman, K. "Kannel" 50 aastane. 1931, lk. 22.

2 "Postimees", 28.V 1896, nr. 113.

3 "Postimees", 30.VI 1899, nr. 139.

likke mängu.

Seltsi suvised peod ei jäänud ainukesteks suurejoonelisteks. Jõudumööda taheti tähistada ka suuremaid tähtpäevi kultuuriajaloos. Näiteks pidasid nad suurejoonelise peo dr. Fr.R.Kreutzwaldi 100. sünniaastapäeva auks. Koos oli umbes 20 laulukoori. Peamiseks ürituseks oli võidulaulmine. Anti välja kaks esimest ja kolm teist preemiat. Esimesed preemiad kuulusid Rõuge Karskusseltsi Segakoorile laulu eest "Sõida, sõida sõbrale." ja Saaluse Segakoorile "Suvi ja ta mälestus" eest. Teised preemiad said Haanja Kuke segakoor Mendelssoni "Kevadelaulu" eest, Võhandu Aleksandri segakoor ja Jaanimäe Segakoor Lätte "Merele" eest.¹

Väikese ülevaate saamiseks repertuaarist tooksin siinkohal ära ühe koorikontserdi kava. Kontsert peeti 2.märtsil 1903.a. seltsi saalis "...seltsi laulukoori poolt kohaliste tõiste paremate muusikaliste jõudude kaasaaitamisel.

I

Herman	"Isamaa ilu hoieldes"
Herman	"Mis sa nupid"
Merikanto	"Neiu igatsus"
Koppel	"Väljad, metsad"

II

Bolkema	"Mets"
Kass	"Kavatine"
Vieniavsky	"Souvenie de Posen" (viili soolo)
Pichl	"Marss" (tsitter)
Högustelles	"Kodu orus" (-"-)
Andoss	"Fantasia" (-"-)

III

Herman	"Küll on ilus mu õieke"
Lätte	"Tuksuv süda"
Abt	"Kaugel"
Lätte	"Minu isa ütles mulle". ²

Ka "K" 25. aasta juubelipidu peeti suure ühendkooride kontserdi ja võidulaulmisega, mis oli saanud "K" pidude üheks lemmiknumbriks.

1907.a. 18. veebruari koosolekul tuleb kõne alla

1 "Postimees", 15. IX 1903, nr. 207.

2 TMM, fond T-420, s/ü.1/5, lk.5. "Kannel" arhiivmaterjalid.

laulujuhatajale tasu määramise küsimus eesmärgiga "Seltsis laulu veelgi enam arendada ja selle kordaminek kindlustada."¹ Laulujuhatajale määratigi kindel palk 50 rubla.

Et saada ülevaadet, kuidas "K" tolleaegsete ettevõtete kavad ja esitus avalikus arvamises, ajakirjanduses hinnangut leidsid, peatume "Peterburi Teataja" kirjutise juures, milles vaadeldakse "K" poolt 1911.a. korraldatud laulupäeva:

"...Kell pool viis peale lõunat algas "Kandle" seltsi aias laulupidu. Tähtsam osa - ühendatud kooride kontsert, millest 20 laulukoori umbes kolmesaja lauljaga osavõtsivad. Ilusa ilma tõttu oli osavõtmine läinud aasta Võru laulupeoga võrreldes väga elav. "Kandle" seltsi ruumid ja aed kippusivad kitsaks jääma, sest üle kahe tuhande laulupidust osavõtja - lauljad veel arvamata - hulk tarvitab liikumiseks ka kaunis suurt ruumi. Laulupidu algas M.Lüdi-gi lauluga "Koit". Suurt vaimustust äratas laulupidu lõpulaul A.Lätte "Ärka üles, isamaa".²

Harilikult toimuski igal suvel peale aiakontsertide korraldamise ka mõni suurem maakondlik laulupäev, kust osa võtsid peale seltsi koori ka maakonna koorid. Seltsi koor pole kunagi halvasti esinenud. Korraldatud maakondlised laulupäevad olid saanud igasuviseks Võru ja Võrumaa suursündmuseks.

1911.a. pühitses "K" oma tegevuse 30. aasta juubelit, mis oli ühtlasi viimaseks suureks pidustuseks esialgses "K" majas, sest juba järgmisel aastal võeti ruumide laien-damine käsile. Juubeli-peo kavas oli näidend "Mulgi mõistus ja Tartla tarkus", mis oli "K" ajalooliseks lavapalaks. Seda oli mängitud seltsi asutamisaastal esimese tükina. Muidugi oli peo kavas muusika, kõned, "jõustikumängud".

Nagu eespool sai nimetatud, ehitati "K" maja ümber. 1912.a. oli töö valmis ja 26. augustil korraldati "seltsi ruumide avamise pidu".³

Ümberehitused nõudsid suuri kulutusi. Et seltsil

1 Ehrman, K. "Kannel" 50 aastane. 1931, lk. 40 - 41

2 "Peterburi Teataja", 8.VI 1911, nr. 43

3 Ehrman, K. "Kannel" 50 aastane. 1931, lk. 48

oli palju tühje auke väljaminekute näol katta, tuli üksikutel osakondadel rabeleda pidude korraldamisega. Peod toimuvadki pidude järel. Keegi ei saa mõeldagi käte rüppe laskmisest. Juba talve asutakse suve vastu ettevalmistuste tegemisele. Harilikult toimus igal suvel peale aiakontsertide korraldamise ka mõni suurem maakondlik laulupäev. "K"-l kui korraldajal ja asja läbiviijal oli tööd palju, kuid alati teostati see tagajärjekalt. Osavõtt laulupäevist kujunes ülemaakondliseks. Niisuguste traditsiooniliste laulupäevadega võitis "K" üldise lugupidamise ja tast sai maakonna lauluarendaja. Korraldati ka niinimetatud suuri rahvapidusid kaaluka seltskondliku osaga.

Sõja-aastail oli tegevuses väike tagasimineku. Seltsi ruumid võeti väga väikese tasu eest kasarmuks. Sõjavägi käis varandusega halvasti ümber ja kuna raha, millega remonti teha, oli vähe, korraldati juhuslikke pidusid. Millised need peod olid, loeme protokolliraamatust: "Hr. Volt soovib pidu eeskava eest hoolt kanda ja sinna tingimata ka venekeelseid palasid üles võtta. Hr. Jaason soovib Pihva tsirkusest turnijaid ja tolasid välja kutsuda." Niisugune ajaviitlikkus varjutas "K" kaunid eesmärgid - laulud, mängud, kõned.¹

Mis puutub nüüd "K" muusikalisse tegevussekodanliku Eesti ajal, siis peab ütlema, et see ongi piirdunud laulupidude ja laulupäevade korraldamisega, suvemuusikaga ja segakoori kontserdiga. Hilisematel aegadel on laulukoori juhtideks olnud J. Prügi, P. Härm, P. Laja ja K. Pütsep. Seltsi koor ei esinenud kunagi halvasti. Maakondliste laulupäevade korraldamistega on nii korraldajad, osavõtjad ja avalik arvamus (ajakirjandus) rahul olnud. Huvitavaks muutuseks oli see, et suviatel aiakontsertidel oli endise 25 marga asemel pääsetähe hind vabatahtlik.²

Võrdluseks juba eespool toodud ühe kontserdi kava le tooksin siin teise. Nimetatud kontsert toimus 1924.a. 13. juulil seltsi aias.

I

Herman

"Ta lendab mesipuu poole"

1 Ehrman, K. "Kannel" 50 aastane. 1931, lk. 52.

2 "Võru Teataja", 15.X 1927, nr. 123.

Aavik "Karjapoiss"
 Tobias "Eks teie tea"
 Saar "Vihmakõnõ, vellekõnõ"
 esitas koor K.Pütsepa juhatusel.

II

Sousa "Ameerika marss"
 Meyerber "Takjatants"
 Lehar Valss ooperist "Mustlase armastus"
 Urbach Fantaasia "Beethoveni mälestuseks"
 esitas ühendatud pasunakoor Ed.Tamme juhatusel.

III

Gounod Fantaasia ooperist "Faust"
 Waldteufel Valss "Entusiastid"
 Rossini Avamäng ooperile "Tacreä"
 esitas asjaarmastajate sümfooniaorkester.
 Võistulaulmised üksikute kooride vahel.

Lõpetuseks

Herman "Noore kotka lend"
 Türrpu "Kodutalust lahkumine"
 Pütsep "Ehitagem eesti kojad"
 esitas ühendatud koor K.Pütsepa juhatusel.¹

Kuna "K"-l oma orkestrit ei olnud, tegid nad otsuseks palgata suvemuusika orkester Tallinnast. Selleks sai üheksaliikmeline Schutinsky orkester kuupalgaga 1150 krooni.² Orkester oli kohal 1.juunil 1928.a. ja alustas kontsertidega.³

Paremaks lauluedendamiseks otsustatakse laulujuhatajale määrata kindel palk. See oli "Harjutuse pealt 5 krooni, kui harjutuse pikkus on 2 tundi." Samal koosolekul valiti uueks laulujuhatajaks K.Pütsep.⁴

"Kandle" saal ei olnud mitte ainult oma maakonna esinejate päralt. Siin käisid esinemas ka üle kogu Eesti tuntud nimed. 1936.a. käisid "K"-s esinemas K.Ots ja N.Suursööt. 1.oktoobril samal aastal oli "K"-s kontsert preili H.Kanni (sopran) ja klveriduo T.Jakobson, L.Kumo osavõtul. Lauljanna esitas M.Lüdi "Latsepõlves", M.Saare "Tuule hõlmas", Schuberti "Vee

1 TMM, fond Mo-229, Võru.

2 TMM, fond T-420, s/ü. 1/5, lk. 17. "Kannel" arhiivmaterjalid.

3 samast, lk. 18.

4 samast, lk. 53.

lainetel laulda", Verdi Gilda aaria "Rigolettost". Lauljanna pakkus sügavaid ja kaasakiskuvaid elamusi. Klaveriduo oli puhas, selge ja nüansirikas, õrna pianissimo ja paisuva fortissimoga. Ette kanti Rahmaninovi "Lihavõtted", Schmidti "Rapsoodia", Haydni-Brahmsi "Õrnad variatsioonid". Kirjutaja ei andesta aga publiku vähest osavõttu. Ta loodab, et materiaalselt ebaõnnestunud kontsert ei riisu siiski kunstiharrastajate tahet Võru edaspidi külastada.¹

Ka Võru kohalikud teised seltsid kasutasid "K" saali esinemiseks. 25.jaanuaril 1936.a. toimus "K" saalis Sümfooniamuusika Seltsi orkestri kontsert. Esitati väga huvitav ja tänapäeva seisukohaltki nõudlik ja mänguoskust vajav kava. Esitatud palade hulgas olid Haydni G-duur sümfoonia, Ed.Tamme "Eesti rapsoodia"(esiettekanne), P.Laja "Pastoraal", Lüdigi "Jaaniöö" ja Griegi süit Ibseni draamale "Peer Gynt".²

Kindlasti ei saa märkimata jätta ühte tähtsat sündmust "K" muusikaajaloos. 1937.a. asutatakse seltsi juurde naiskoor. "...hr. P.Elken, kellel koori juhatamise vastav haridus ja vilumus on nõus koori juhatamist oma peale võtma tasu eest 20 krooni kuus."³ Sellega oli pandud alus ka naiskoorilaulule "K"-S. Nimetatud koor tegutseb tänapäevani ja pühitseb käesoleval aastal oma 40. aastapäeva. Dirigent A.Krull. Naiskoor "Kannel" kannab nüüd juba rahvakollektiivi nimetust.

Ka eespoolmainitud laulupidude traditsioon on püsima jäänud tänapäevani kandes nüüd rahvakunstipidustuste nime.

1."Elu", 12.II 1936, nr.115.

2."Elu", 22.I 1936, nr.8.

3. TMM, fond T-420, s/ü.1/5lk.131."Kannel"arhiivmaterjalid.

1. Kärman, E. "Kannel" 50 aastat. 1934, lk. 10

2. Kärman, E. "Kannel" 50 aastat. 1934, lk. 24

4. NÄITEMÄNG

4.1. Kuidas mängiti näitemänge

Nagu põhikiri lubas võis laulu vaheaegadel ka näitemängu teha ja ettelugemist või kõnesid pidada. Protokolli-dest järeldusi tehes tuleb välja, et esimest korda on "K"-s näitemängu mängitud 28. veebruaril 1882.a.

"Peale kõnet sai näitemäng "Mulgi mõistus ja Tartla tarkus" mängitud, lõppeks muusika, mäng ja tants mis ka koosolek lõppes." - nii on fikseeritud "K" esimene lavastus.¹ Kelle juhatusel see sündis, on teadmata, täpselt nagu ei tea, kes näidendis kaasa tegid, kuna tollal ei pandud kirja näitlejate nimesid. Kümne esimese aasta kohta ei tea me "K" näitlejatest midagi. Näitemäng oli üldiselt seltsi iga suurema peo üheks õhtu numbriks. Kui selts oli kolinud juba "Rossija" hotelli ruumidesse ja seal avapidu peeti, etendus õhtu jooksul koguni kaks näitemängu.

1893.a. kui "K" oli jalad jälle alla saanud, püüti sisemises elus palju korda saata. Sõlmitakse V.Reimaniga leping, et too ehitaks seltsile näitelava, mis oleks "umbes kümme jalga sügav ühes kulissidega ja kõige vähem kolmteist jalga lai", pidi "nii ehitatud saama, et tema ilma rikkumisteta koost ära võetud ja kokku pandud saada" ja "kolm dekoratsiooni peab maalitud saama, kaks tua ja üks metsade dekoratsioon."² Näitejuhiks oli siis maaler Maiste.

Aastate jooksul mängiti rida vähe tähelepanuvääri-void näidendeid (peamiselt ajaviitejandid). J.Jaason pöördub küll "Vanemuise" direktori A.Viira poole paremate näidendite saamiseks, ent see ei lähe korda osalt sellepärast, et see repertuaar ei ole vastu võetav kandlelaste vähese vilumuse ja oskamatus tõttu. Ei maksa uskuda, et tol ajal näitemängu kunsti pärast tehti. Kõik sündis entusiasmist ajaviiteks ja tulusaamiseks seltsile.

"Mängijate nimed jäävad eneste soovi peale avaldamata. Et ma olen näinud, et enamasti mänguharjutustega väga hilja

1 Ehrman, K. "Kannel" 50 aastane. 1931, lk. 10

2 Ehrman, K. "Kannel" 50 aastane. 1931, lk. 24

pääle on hakatud, näiteks viimasel korral ainult neli päeva (!) enne etteastumist, siis nüüd minu tahtmine juba nüüd harjutama hakata ja kindla püüdmisega vast ometi lähed korda seda rahuldavalt (...) ette saab kantud." See katkend H.Rikandi kirjast on ainuke arvustus tolleaegse "K" tegevuse kohta.

"Rossija" ajajärgul kui seltsi liikmete arv kasvas, seisis selts ise selle eest hea, et neid veel rohkem juurde tuleks. Saadeti laiali ringkirju soovitustega astuda seltsi liikmeteks. Ühe ringkirja lõpus on tähendatud:

"...Ühtlasi saab auustatud noorikute ja neidude tähelepanemist selle peale juhitud, et 5.novembril meie "Ilusam õis" Eesti näitemängu kirjandusest "Punga Mart ja Uba Kaarel" ettekantud saab ja vist esimest ja viimast korda, sest et mängutüki omanuk etendamise luba andmisega väga kallis on."¹

1900.a. valmib seltsi oma maja. Uues majas hakatakse hoogsalt pidusid korraldama. Näidenditest mängitakse esimestel omamaja aastatel Moliere'i "Ihnur", "Staab Kornist", "Pörguvürsti tütar", "Valge hobu" võõrastemajas, "Pöörane mõte", "Lilleoru Else", "Ema õnnistus", "Ilumäe piimatüdruk", "Uus abinõu paarirahva elus" ja palju teisi sel ajal mujalgi hoogsalt mängitavaid näidendeid, laulumänge ja operette.² Üldiselt peab ütlema, et repertuaar oli väga juhuslik, kanti ette kättesaadavat ja võimetele vastavat kirjandust. Ka tegelaste koosseis oli väga juhuslik. Tõsine puudus oli naisnäitlejatest.

Kui selts pühitses oma tegevuse 25. aastapäeva, etendati nimetatud peol A.Needra kurbmäng viies vaatuses "Maa".³ "Maa" etendus on selle poolest tähelepandiv "K" ajaloos, et siin esimest korda näitlejate nimed enne ettekannet teada anti. Kaasa mängisid 16 näitlejat, kes ilmselt olid varemgi näitemängudest osa võtnud. Tüki lavastas tolleaegne "K" näitejuht kodanliku Eesti ajal Võru linnapea Fr.Suit. Paralleelselt 25. aasta seltsi tegevuse juubeliga tähistati ka ühe tublimaa naisnäitleja pr. Vare 10 aasta lavategevuse juubelit.

1 Ehrman, K. "Kannel" 50 aastane. 1931, lk. 26.

2 Ehrman, K. "Kannel" 50 aastane. 1931, lk.34.

3 Ehrman, K. "Kannel" 50 aastane. 1931, lk.37.

1907.aastal seltsi üldkoosolekul määrati ka näitejuhile palk, mis pidi olema 5% peo sissetulekust, kus näitemäng sees.¹

Ajapikku tugevnes ja laienes "K" lavaline tegevus üha. Esinetakse ka kaugemal. "Peterburi Teataja" kirjutisest loeme: "Võru näitlejate poolt kantakse õhtul A L'Arronge'i kolmevää tuseline rahvatükk "Mu Leopold" ette."²

Veel samal 1911. aastal tähistas selts oma tegevuse 30. aastast juubelit. Peo kavas oli ka näidend "Mulgi mõistus ja Tartla tarkus". See näidend oli teataval määral ajalooliseks lavapalaks, sest see oli ka seltsi esimene lavastus.

Näitemäng tõi seltsile küllaltki suure sissetuleku. Kui peale maja ümberehitamist seltsi ruumide avamise pidu korraldati, esitati õhtu kavas ka näidend "Omal jalgel", mis andis kassasse 215 rubla, kusjuures üldsissetulek oli 283 rubla.³ 1912-14. aasta mängitavamate lavastustest nimetaksimegi näidendeid "Omal jalgel" ja "Lõbus talupoeg". Etenduste kordaminekuks telliti Tartust vajalikke dekoratsioone, kutsuti esinema välisjõude. Seltsi esimees ise käis Tallinnas "Estonias" "Lõbusat talupoega" vaatamas, et oma seltsi näiteringile osata vajalikke näpunäiteid anda.

Kuna Võrus hakkasid oma etendusi andma ka külalistrupid "Estonias", "Vanemuisest", ja "Endlast", siis kohalik rahvas olles näinud heatasemelist mängu mõneti nagu oma seltsi tükkide vastu hakkas vähem huvi tundma. Loomulikult oli töötada raske. Puudu oli sobivatest näitlejatest, tuli arvestada publiku maitsega ja rahaliste kulutustega. Muidugi ei saanud võtta "K"-e poolt lavastatud palasid sama mõõdupuuga, millega läheneti elukutseliste teatrite tööle. Ei võinud publik seda nõuda osavõtjate mängust, ei tohtinud seda nõuda isegi repertuaarist, sest viimase kirjutasid ette tegelased ja nende võimed. Vaatamata sellele, et "K" kümneid aastaid järjest ongi lavastanud uusi ja uusi draamasid, operette ja komöödiaid, ei leidnud see alati tunnustust. Isegi raskete etteheidete ohvriks on saanud "K" oma tegelaste ja näitejuhtidega. Ajaleht "Elu" korraldas 1929. aastal sügisel ankeetküsitluse: "Kandle" teatri kriis jaselle põhjused." Palju kohalikke tegelasi vastas küsimustele lausa teatrit mahategevalt. Seejuures võtsid nad arvesse teatreid Tartus ja Tallinas. Muidugi ei olnud see õige hakata kõrvutama elukutselist teatrit asjaarmastajate trupiga.

1 Ehrman, K. "Kannel" 50 aastane. 1931, lk.40-41.

2 "Peterburi Teataja", 8.V 1911, nr. 43.

3 Ehrman, K. "Kannel" 50 aastane. 1931, lk. 48.

1927. aastal kutsus "K" näitejuhiks endise näitleja Erich Bergmani draamateatrist, kes mõndagi väärtuslikku tegi.¹ Teatritööst osavõtjad said küllaldast õpetust ja Bergman koondas teatrihuvilisi "K" ümber. Mõnevõrra elavnes rahva huvi. 1929/1930 hooajal andis "K" 27 etendust, esietendusi 11. Suurima menu sai Raudsepa "Mikumärdi" ja operett "Dolly", milles mängisid kaasa külalised Milvi Laid "Estoniast" ja Milli Nõmtak "Endlast".² Ajaleht "Võru Teataja" nr. 79 1930.a. kirjutab: "... "Kannel" püüab töötada sihiga saada Lõuna-Eesti teatriks, sest on ju "Kandle" tegevuspiirkond ki viimasel ajal linnast ka maale siirdunud."

See väljavõte ajalehest tõestab, et "K" püüdu saada Lõuna-Eesti teatriks kuna uued tugevad jõud tegutsesid aktiivselt. Tugevamad näitlejad olid Agathe Hiielo, Hilda Sabbe, Johanna Sultsen, Osvald Hirm, Valentin Semionot, August Torop.

Oli katsetatud ka vabaõhuetendustega. 1930.a. kevaldel mängiti seltsi aias "Suveöö unenägu".

Loetletud teoste (näidendid, nalja- ja laulumängud, operetid) hulga ja raskuse järgi võib otsustada, et seltsi näitering (30-tel aastatel poolkutseline teater) ei valinud mahamängimiseks just mitte kõige lihtsamat repertuaari. Loomulikult me ei saa tulemusi kõrvutada kutseliste teatrite omadega kuid igatahes nõudmine näitemängu järele oli suur.

1 Ehrman, K. "Kannel" 50 aastane. 1931, lk. 60.

2 Ehrman, K. "Kannel" 50 aastane. 1931, lk. 60 - 61.

4.2. Näitemängude nimekiri

Tutvunud tolle aja ajalehtede artiklitega ja kasutanud Teatri ja Muusikamuuseumi fondi T-420 nimistut on õnnestunud teha väike kokkuvõte "K" seltsi poolt mängitud tükkidest. Ei saa muidugi öelda, et nimekiri täielik on. Eriti pealiskaudne on algusaastate ülevaade, kust kahjuks puuduvad ka autorid.

- 1882 _ "Mulgi mõistus ja Tartla tarkus."
- 1885 _ "Koit ja Hämarik."
"Ristitütre kosilased."
- 1886 _ "Kroonu onu."
- 1887 _ "Kolme võrdsed pulmad."
"Poismehed."
"Kättetasumine."
- 1888 _ "Mulgi mõistus ja Tartla tarkus."
"Inimese hind ja väimehe väärtus."
- 1889 _ "Uhkus tuleb enne langemist."
- 1895 _ "Virvarr."
- 1896 _ "Punga Mart ja UBa Kaarel." Kitzberg
"Armastus ajab kavalust tarvitama."
"Antoni kelmustükid."
- 1900- 1905
"Ihnur." Moliere
"Staab Kornist."
"Põrguvürsti tütar."
"Mängumehe laulud."
"Mõisavalitseja saladus."
"Ükskord ometi."
"Valge hobu" võõrastemajas."
"Pöörane mõte."
"Lilleoru Else."
"Au"
"Ema õnnistus."
"Savoijeni pärl."
"Ilumäe piimatüdruk."
"Vaitolemine."
"Uus abinõu paarirahva elus."
- 1906 _ "Maa." Needra

- 1911 _ "Mulgi mõistus ja Tartla tarkus."
"Mu Leopold." Arronge
- 1912 _ "Omal jalgel."
- 1913 _ "Libahunt." Kitzberg
"Lollpea."
"Enesetapja paar."
- 1922 _ "Järelkuulsus."
- 1928 _ "Meed."
- 1 929 _ "Mikumärdi." Raudsepp
- 1930 _ "Marika." Zagon
"Bajadeer." Kalman
"Suveöö unenägu." Schakespeare
"Vaene kui kirikurott." Fodor
"Oh, need ämmad." Bison
"Daam lillas."
"Agulirahvas läheb ajalukku."
- 1931 _ "Marion." Brome
- 1932 _ "Vaese mehe ututall." Mälk
"Protestitud eluveksel."
- 1933 _ "Geischa." Jone
"Tänavamuusika."
"Viktooria ja ta husaar." Abrahon
""Valge hobu" võõrastemajas."
"Olen 26 aastane." Mihail
- 1934 _ "Võõras laps."
"3 minutit ja 3 sekundit."
- 1935 _ "Tagahoovis." Luts
"Mees merelt." Mälk
"Mustlase armastus." Lehar
"Mässu vaim." Raag
"Silva." Kahlman
"Kraavihallid." Vaigur
"Inimene silla all." Inding
- 1936 _ "Niskamäe naised." Vuolijoki
"Maksumaksjate kool." Verneuil
"Vaikne nurgake." Luts
"Trilbi." G.G.Ge
"Hooldaja." Arnold
"Õitsev meri." Mälk
"Tütarlaps tänaval." Tõrõn
"Libahunt." Kitzberg

- 1936 _ "Platon Kretset." Korneitsuk
 "Naisadvokaat." Berr
 "Mikumärdi." Raudsepp
 "Tsarevitsh." Lehar
 "Õitsev meri." Mälk
- 1937 _ "Karm läheb mee lõksu." Adson
 "Prl. dr Szabo." Fodor
 "Metsaliste rada." Jakobson
 "Küpsustunnistus." Fodor
 "Punane kass."
 "Valge lagendik." Tammlaan
 "Eeskujulik abielumees."
- 1938 _ "Mülkasoo."
 "Tuulte pöörises." Kitzberg
 "Iluduskuninganna."
 "Taevalik meloodia." Valmre
 "Juuraku Hulda." Vuolijoki
 "Mees maanteelt." Eller
 "Kilk koldel." Dickens
 "Äri ja armastus." Class
- 1939 _ "Mehe küljeluu." Jotun
 "Taeva palge all." Mälk
 "Niskamäe leib." Vuolijoki
 "Nimed marmortahvil." Annist
 "Tütarlaps Irene."
 "Tagasi patu juurde."
 "Põlevkivikaevurid." Viirew
 "Valsi uimas." Strauss
 "Saatuse tee," Schmidt
 "Naeratuste maa." Lehar
 "Silva." Kalman
- 1940 _ "Viirastused." Jakobson
 "Orduaja lõpp." Antson
 "Ohtlikud päevad," Virbel
 "Ehast koiduni." Ohlosna
 "Memmepojad." Kaarna
 "VEdelvorst." Raudsepp
 "Minu poeg." HERgel
 "Põrgupõhja uus vanapagan." Tammsaare
 "Vassa Zeleznova."

5. "Kandle" seltsi esimehed.

1881. Gustav Terrepson - kaupmees Võrust
1882. Kusta Daniel - vallavalitseja Koorastest
1883. Richard Ullay - kirjutaja Võrust
1884. Kusta Daniel
1885. Otto Kurvitz - koolmeister Tsooru vallast
1886. Villem Pakler - koolmeister Kährilt
1887. Jaan Tolga - koolmeister Kasaritsast
1888. Daniel Toom - kaupmees Vastseliinast
1889. Peeter Vald - kaupmees Võrust
1890. V. Stepanov - kooliõpetaja Võrust
1891. Karl Mitt - maaler Võrust
1893. August Kusik - ülemtalurahvakohtunik Võrust
1894-96. Eduard Hotte - kaupmees Võrust
1897. Ado Raag - kaupmees Võrust
1898. Jaan Reiman - rentnik Võru mõisast
1899-1900. Kaarel Parts - ülemtalurahvakohtunik Võrust
1901. Peeter Kakko - renteiametnik Võrust
1902. Friedrich Karlson - raamatukaupmees Võrust
1903. Peeter Kakko
1904. Johan Jaason - aktsiisiametnik Võrust ja Eduard Hotte
1905-06. Johan Jaason
1907. Jaan Lõo - advokaat Võrust
1908. Karl Mättlik - advokaat Võrust
1908-23. Johan Jaason
1924-25. Konstantin Rätsep - ametnik Võrust
1926-36. Johan Jaason
1936-40. S. Kelder

KOKKUVÕTE

Esitatud töö andis ülevaate "Kandle" seltsi tegevuse kohta ajavahemikus 1881-1940. Selle põhjal võime öelda, kuidas suurte murede ja rahaliste kitsikuste kiuste tehti tänuväärset tööd rahvusliku kultuuri edasiarendamiseks Võrus.

"Kandle" tegevus ei olnud pidevalt ühetasemeline. Suurem möönaperiood oli 19. saj. 90.aastate alguseks, kui seltsis oli hakanud maad võtma alkoholi pruukimine ja põhieesmärk, laulu- ja muusikategemine unarusse jäi. 1903.a. hakkas selts uuesti tegutsema ja siit alates kulges tegevus ainult tõusu suunas.

Seltsi segakoori kuulus asutamise ajal vaid kümme-kond lauljat. Ajapikku suurenes koori liikmete arv 1931. aastaks 50-ani. Koor võitis pidevalt maakonna kooride võistulaulmisel auhinnalisi kohti ning võttis osa ka üldlaulupidudest Tallinnas. Repertuaari kuulusid peamiselt eesti autorite laulud. Palju laule kirjutasid ka dirigendid P. Laja ja K. Pütsep ise.

Seltsi orkester ei tegutsenud eriti pikka aega. Peale aiakontsertide andmise aidati näiteringil lavale tuua operette ja laulumänge. Peale selle suutsid orkestrijuhid B. ja K. Andersonid välja õpetada palju pillimehi, kellest praegugi Võrus moned veel elavad ja orkestris kaasa mängivad.

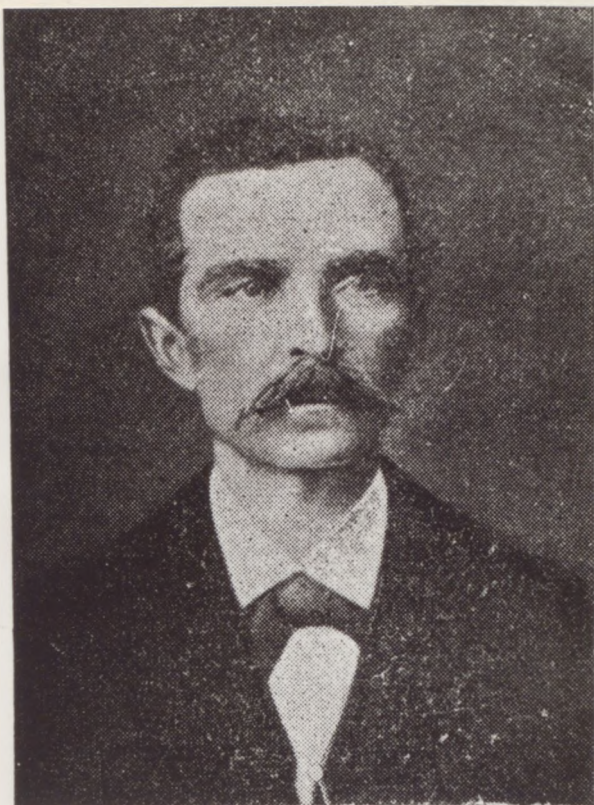
Kõige suurema tõusu oma tegevuse jooksul tegi näitearing. Alguses ei teatud mitmeid aastaid isegi näitlejate nimesid. Mängiti juhuslikku repertuaari. Teater aga kasvas, mängides järjest nõudlikumaid näidendeid, laulumänge, operette. Kõikjal võeti teatrit hästi vastu ja nii kasvaski ta välja poolkutseliseks Lõuna-Eesti teatriks.

Seega võib öelda, et kõikide seltsi kollektiivide järjest tõusnud taseme tõttu saavutas selts oma viljakuse 20. saj. 20-30. aastateks.

Kuid siis algas Suur Isamaasõda. Peale sõja lõppu avas ukseid vanas seltsi majas juba Võru rajooni kultuurimaja "Kannel".

KASUTATUD KIRJANDUS

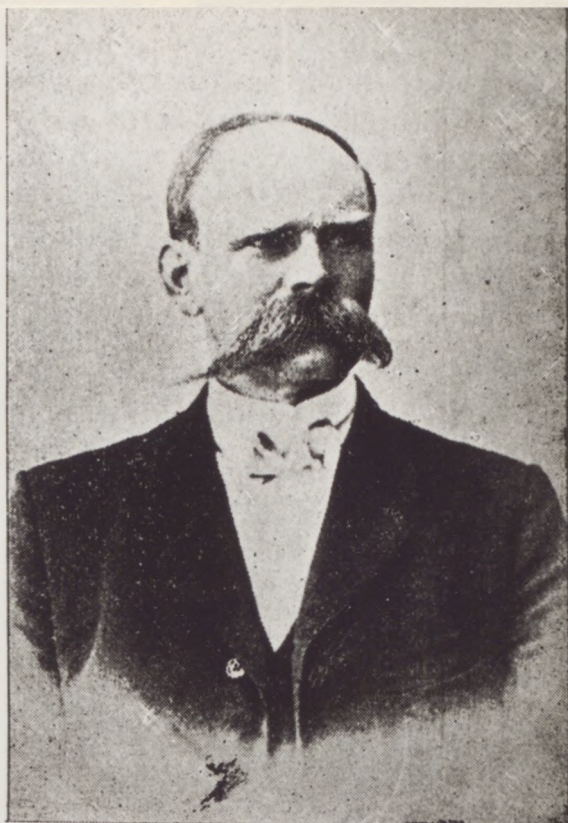
1. Ehrman, K. "Kannel" 50 aastane. 1931.
2. Ivask, A. Võru. 1972.
3. Juurikas, H. Võrumaa muusika ajaloost. 1968. VKM Te Ar.
4. Kann, S. Eluloolisi andmeid H.Kanni kohta. 1962.
VKM Te Ar.
5. "Kannel" arhiivmaterjalid TMM fond T-420 säilitus-
ühikud 1, 2, 3, 4, 5, 5a, 16.
6. Võru (korrastamata arhiiv) TMM fond Mo - 229.
7. Eesti Muusikaleht 1926.
8. Eesti Postimees 1881 - 1892.
9. Kündja 1884.
10. Linda 1895.
11. Olevik 1882 - 1893.
12. Sakala 1881 - 1884.
13. Peterburi Teataja 1911.
14. Postimees 1893 - 1903.
15. Valgus 1881 - 1887.
16. Virmaline 1888 - 1891.
17. Virulane 1883.



Gustav Terrepson,
„Kandle“ seltsi esimene esimees
1881. a.



Siin majas elas Dr. F. R. Kreutzwald 44 aastat ja siin
majas on asunud ka „Kannel“ aastakümneid.



J. Klaossen,
kes ehitas 1900. a. „Kandle“ maja.



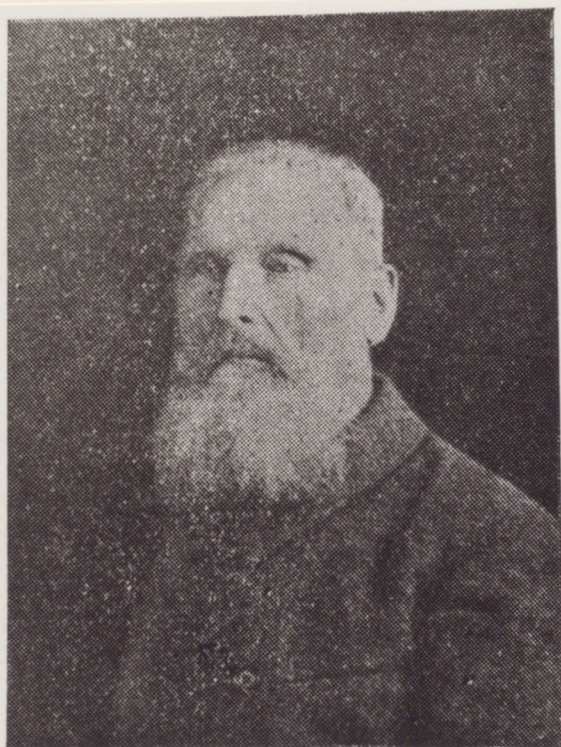
„Kandle“ seltsi maja, mis ehitati esimese suurema Eesti
seltsimajana oma krundile 1900. aastal.



Richard Ullay,
seltsi esimees 1883. a.



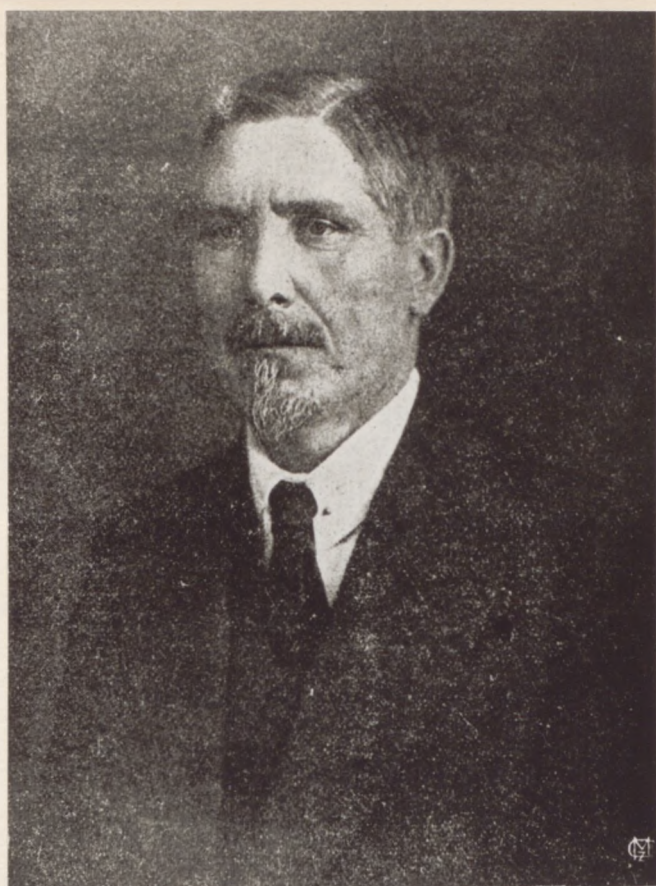
Gustav Daniel,
seltsi esimees 1884. a.



Otto Kurvitz,
seltsi esimees 1885. a.



Eduard Hotte,
esimees a. 1894.—1896. ja 1904.



Johan Jaason,

seltsi esimees 1904 - 06
1908-23, 1926-36



K. Parts,

"Kandle" ainus auliige, kes oli seltsi
esimeheks 1899.—1900. a.



Bruno Andersoni orkester 1898. a. ümber.

Istuvad vasakult paremale: A. Zipp, Hugo Meier, Karl Anderson (†) ja Bruno Anderson.
Seisavad: Ed. Stamm (†), Jaan Udras (†), Ernst Kasch, Jaan Osvin ja Georg Tuvik (†).



Orkester 1910. a. ümber, mis esines järjekindlalt „Kandles“.

Istuvad pahemalt paremale: Oskar Neumann, Hugo Meier, Jaan Prügi, juhataja Karl Anderson, Peeter Reimann, Ernst Kasch.
Seisavad: Arthur Samosson, Daniel Udras, Kitajev ja Eduard Stamm. Ees i-tub: Sudamolkin.



Peeter Laja,
endine laulukoori juhataja.



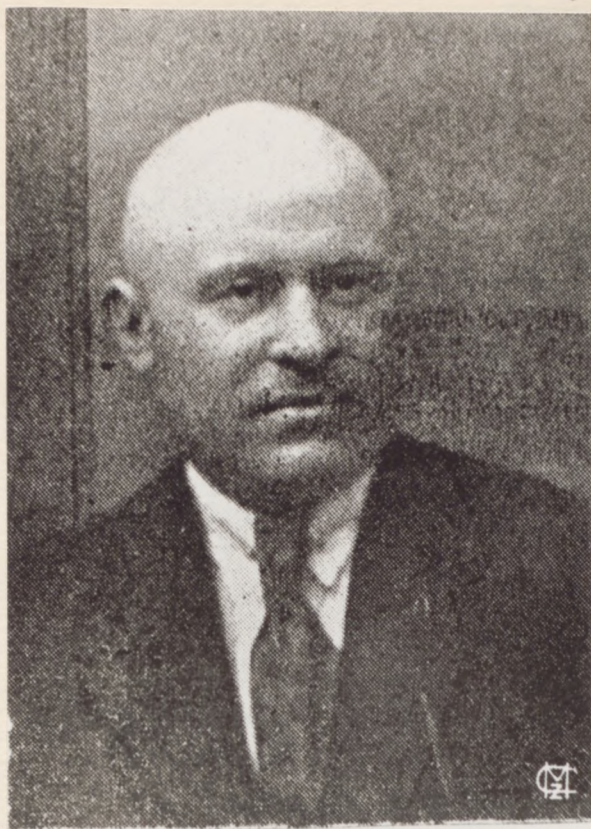
Karl Pütsep,
laulukoori juhataja



„Kandle“ seltsi segakoor aastal 1898. a. A. Zipp'i (esimene vasakult) juhatusel.



„Kandle“ segakoor 1931. aastal. Keskel koorijuht K. Pütsep.



Valter Berg,
end. näitejuht.



Elmar Lampson,
end. näitejuht.



Erich Bergman,
näitejuht.



„Kandle“ näiteseltskond 1903. aastal.



„Kandle“ näitlejaskond 1914. aastal.



Operett „Sügismanööver“,
mida „Kannel“ mängis 1929. aastal suure menuga.

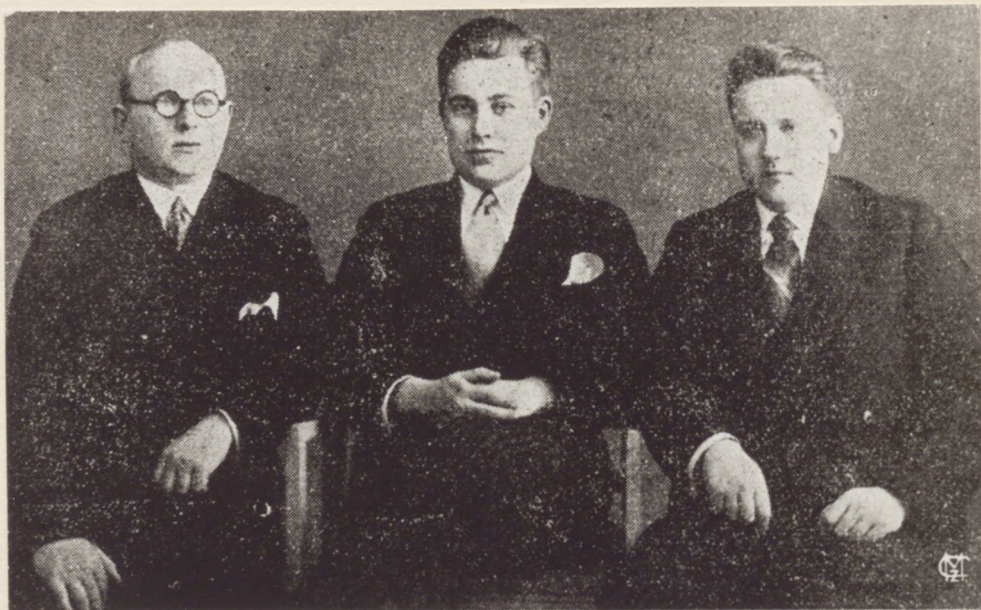


V. Shakespeare'i „Suveöö unenägu“.
Mängitud „Kandle“ tegelaste poolt 1930. a. vabaõhu etendusena Võrumaa noorte-pühal
ja sama aasta Võrumaa laulupäeval.



Osa „Kandle“ näitlejaskonda 1930./31. a. hooajal.

I rida: Arn. Harju, Agathe Hiiclo, Valter Kuus, E. Bergman, Ed. Tamm, Valentin Semionoff, Johanna Sultson, A. Tammisaar.
 II rida: F. Naaber, Viktor Krull, Johannes Lampson, H. Blumberg, M. Kummissar, Ella Raup, Hilda Sabbe, E. Piirisild.
 III rida: A. Linter, V. Karjus, Ferdin. Nugin, Rich. Kapran, August Torop, Karl Sölg, Osv. Harm, R. Plakk ja Joh. Mikk.



„Kandle“ näitlejate-ringi juhatus 1931. aastal,
 vasakult paremale: Aug. Tammisaar, Valter Kuus ja Arnold Harju.